

MARINEBLAD

NUMMER 2 | MAART 2022 | JAARGANG 132

KVMO

Force Design *Combat operations* *from the sea*

**Invloed van
epidemieën
in oorlogstijd**

**Opkomst
van de
Matrozenbond**

**Interview
Jeroen van der Vliet
Matthieu Borsboom**

Inhoud

COLUMNS

- 3 **VOORZITTER KVMO**
- 11 **JONATHAN HOLSLAG**
- 18 **SERGEI BOEKE**
- 21 **THEO BRINKEL**
- 41 **BEREND VAN DE KRAATS**

ACTUEEL / KENNIS

- 4 **FORCE DESIGN**
Rob de Wit & Emanuel Thomeer
- 12 **GERAAKT DOOR EPIDEMIEËN**
Astrid Fintelman
- 32 **GENDER IN NAVAL OPERATIONS**
Henri Myrntinen
- 35 **ROOD NOCH ORANJE**
Johan van de Worp

MENSEN / ACTIVITEITEN

- 22 **IN BEELD**
Bradley Malais
- 24 **INTERVIEW**
Jeroen van der Vliet & Matthieu Borsboom
- 42 **KVMO ZAKEN**
Veteranendag 2022
Gedenkboek promotie '72
Afdelingsactiviteiten
In Memoriam

VASTE RUBRIEKEN

- 10 **CARTOON**
- 19 **REACTIES**
- 29 **SIGNALEMENTEN**
- 30 **RECENSIES**

www.kvmo.nl

Van de hoofdredactie

De hoofdredactie van het Marineblad is zich ervan bewust dat de ontwikkelingen in Oekraïne elkaar in razendsnel tempo opvolgen en heeft haar uiterste best gedaan om het blad zo actueel mogelijk aan te leveren. De redactie kan echter niet verhinderen dat enige inhoud van de artikelen en uitspraken van de auteurs en columnisten niet meer aansluiten bij de actualiteit, wanneer u het nummer heeft ontvangen.

**Marineblad is een uitgave van
de Koninklijke Vereniging
van Marineofficieren**

ISSN: 0025-3340

Hoofredactie:
KLTZ R.O.P. Pulles EMSD
C.B. Naafs

Eindredactie
C.B. Naafs

Artikelencommissie
KLTZ Y.A. van Beusekom, drs. A.A. Bon,
LTZ1 (TD) ing. J.M.T. Bongartz, KLTZ (LD)
mr.dr. M.D. Fink, KLTZ (TD) F.G. Marx MSC.
EMSD, LTZ1 (TD) dr. ir. W.L. van Norden,
dr. A.J. van der Peet, KOLMARNIS R.A.J.
de Wit

Medewerkers:
mw. drs. Z. Borgeld-Guman, mr. S. Boeke,
prof. dr. T.B.F.M. Brinkel, dr. J. Holslag,
LTZ1 B. van de Kraats, KLTZ (TD) H. Boomstra
(cartoon)

Adres redactie
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
Tel. 070-383 95 04
marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl

Vormgeving
Frank de Wit
Tel. 06 305 89 152

Drukwerk
Wilco Art Books
Vanadiumweg 8
3812 PZ Amersfoort

Advertenties
070-383 95 04

Abonnementen
Voor leden van de KVMO is het Marineblad gratis. Informatie over het lidmaatschap van de KVMO staat op: www.kvmo.nl onder 'FAQ'.
Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50 (buitenland) per jaar.

Copyright Marineblad
Overname van artikelen is enkel toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie en onder uitdrukkelijke vermelding van de bron. Artikelen in het Marineblad vertolken niet noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren of van de redactie. De inhoud van artikelen blijft geheel voor verantwoording van de auteur(s). Richtlijnen voor het schrijven en aanleveren van artikelen zijn in te zien op www.kvmo.nl onder 'Marineblad'.

Adreswijziging
Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
Secretariaat KVMO
Antwoordnummer 93244
2509 WB Den Haag
(geen postzegel nodig)
of info@kvmo.nl

Foto cover:
LTZ20C (SD) B. Bosscher, staf GC-OEM,
Ministerie van Defensie

Foto achterzijde:
Be Good, Shutterstock.com

De KVMO maakt deel uit van de

Column

Het is 2022, er is oorlog in Europa. Een dictator valt een soevereine democratische staat aan. Een staat die zelfstandig keuzes wil maken over zijn toekomst. De wereldorde zoals we die kennen, gebaseerd op internationaal recht, diplomatie en het voorkomen van conflicten, schudt op haar grondvesten en staat onder grote druk.

Zelfs binnen Nederland zijn er politici die deze schandalige aanval goedpraten en de soevereiniteit van Oekraïne en het internationaal recht in twijfel trekken. Ook dat is een grote bedreiging van onze manier van leven. Een manier van leven waar steeds meer landen voor kozen na de val van de Berlijnse muur. Het ene na het andere land uit het voormalige Warschaupact koos er zelf voor om zich aan te sluiten bij de NAVO en de Europese Unie, omdat zij -in mijn ogen terecht- vinden dat dat de beste garantie biedt voor een vrije en welvarende toekomst. Zij lieten duidelijk merken dat zij niets meer te maken wilden hebben met het land dat hen jarenlang heeft onderdrukt. Dat dit land, Rusland, dat niet leuk vindt is iets waar je rekening mee moet houden, maar waar je niet alleen je oordeel van moet laten afhangen. Ik ben er volstrekt zeker van dat de NAVO (en de EU) geen offensieve intenties heeft richting Rusland en dat ze ervoor zorgt dat de landen die er zelf voor kiezen om lid te zijn, zich kunnen ontwikkelen en kunnen zorgen voor veiligheid en welvaart van hun burgers. Blijkbaar ziet Poetin die vrije democratische landen als een (persoonlijke) bedreiging en is het er hem veel aan gelegen om ervoor te zorgen dat de democratie Rusland niet bereikt. Hopelijk kan het Russische volk daar wat aan doen, maar dat is aan hen.

Het is aan ons om er alles aan te doen onze waarden te verdedigen. En dat heeft vele lagen. Ten eerste directe investeringen in onze eigen defensie. Er komt geld bij, maar dat is niet voldoende om alle plannen die er nu zijn te verwezenlijken en al helemaal niet genoeg om onze veiligheid ook beter te kunnen garanderen. Het is dus nodig om meer geld aan Defensie uit te gaan geven, nu en blijvend in de toekomst. We zullen in onze veiligheid moeten blijven investeren. Daarnaast moeten we ervoor zorgen dat we het extra geld snel, doch rechtmatig en doelmatig kunnen besteden en niet verzanden in bureaucratische verwervingsprocedures. Naast het investeren in de nieuwe domeinen *cyber* en *space*, zullen we ook oog moeten hebben voor de conventionele manier van oorlogvoering. Het huidige conflict in Oekraïne maakt pijnlijk duidelijk dat dit nog altijd bestaat. Helaas komen er vooral bedreigingen bij en gaan er maar weinig vanaf. Naast het beschikbaar stellen van geld en snellere procedures, moet het ook mogelijk zijn om in bedrijven te investeren die ons de beoogde hardware dienen te leveren. De recente geluiden vanuit de Europese Unie (sic!) om investeringen in de defensie-industrie als niet duurzaam te betitelen en de beweging van banken en bijvoorbeeld pensioenfondsen om dat ook niet meer te doen is buitengewoon naïef en zorgwekkend. Hopelijk zijn ook hier de schellen van de ogen gevallen en ziet men dat het investeren in defensie-industrie uitermate duurzaam is, omdat dat een van de voorwaarden is om onze waarden voor langere tijd veilig te stellen.

Tot slot is het investeren in de mensen bij de krijgsmacht nog wel het belangrijkste. De onverzettelijkheid van de Oekraïners laat zien hoe belangrijk de morele component is en die is niet terug te vinden in hardware. Het is in mijn ogen klip en klaar: nu snel veel meer investeren in de krijgsmacht als onze manier van leven ons lief is. Het is het meer dan waard.

@Voorzitter_KVMO

Force Design

Littoral Raiding Force

Combat operations from the sea

In 2019 bracht CZSK het *joint Future Littoral Operating Concept* (FLitOC) uit. Dit operationeel concept richt zich op het jaar 2035. Middels het programma *Mastering the Littoral* moet FLitOC tot de gewenste *end state* in 2035 uitkomen.

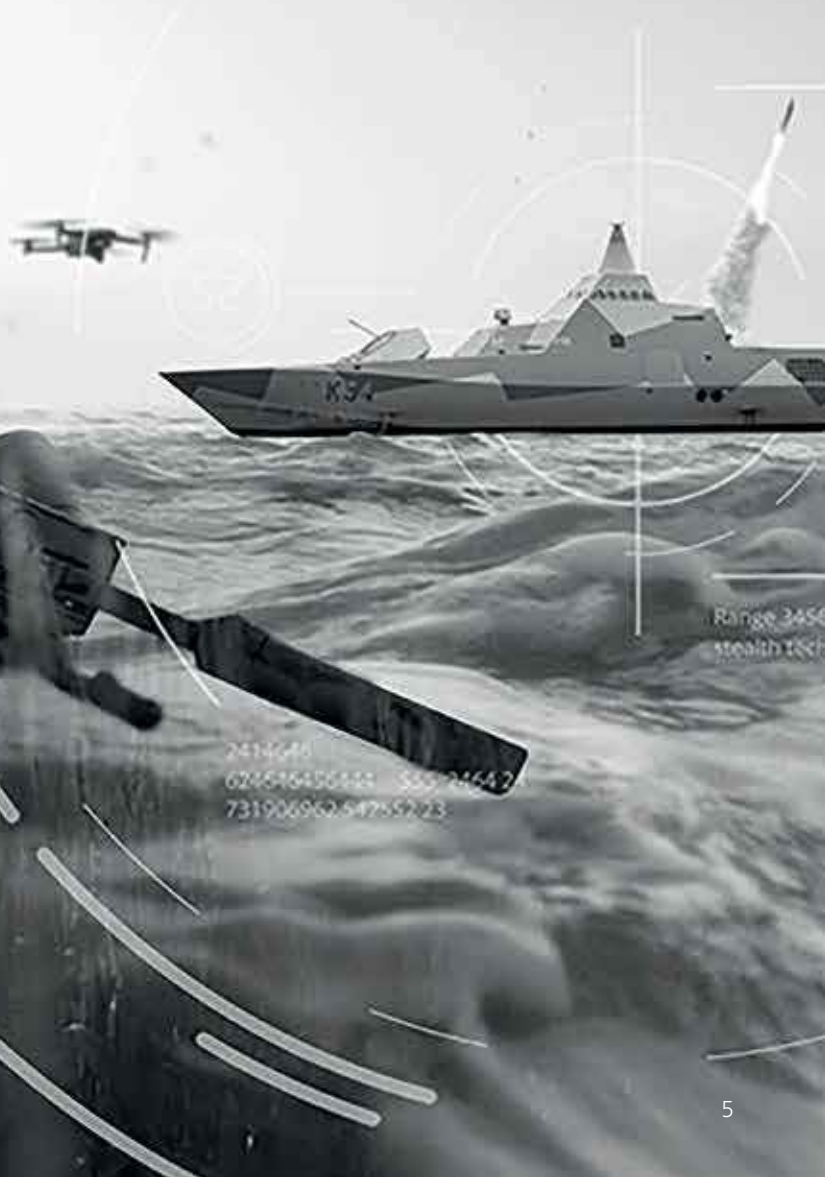

Het ontbrak echter aan een structuur binnen het Korps Mariniers om alle activiteiten voor FLitOC te synchroniseren met de uitdagingen in het hier en nu. Daarom lanceerde de commandant van het Korps Mariniers in 2020 zijn programma Faselijn 2025 (figuur 1). Hiermee illustreerde hij aan de hand van een operationeel raamwerk zijn intentie zowel de uitdagingen van vandaag de dag aan te pakken als tegelijkertijd met het Korps Mariniers gereed te zijn voor de toekomst¹. Dit raamwerk geeft invulling aan de behoefte om alle activiteiten van het Korps voor de komende vijf jaar te synchroniseren alsook een fundament te leggen voor de operationalisering van het *Future Littoral Operational Concept* (FLitOC). Faselijn 2025 is dat raamwerk.

De *main effort* van Faselijn betreft het leveren van gevechtskracht met de focus op de eerste

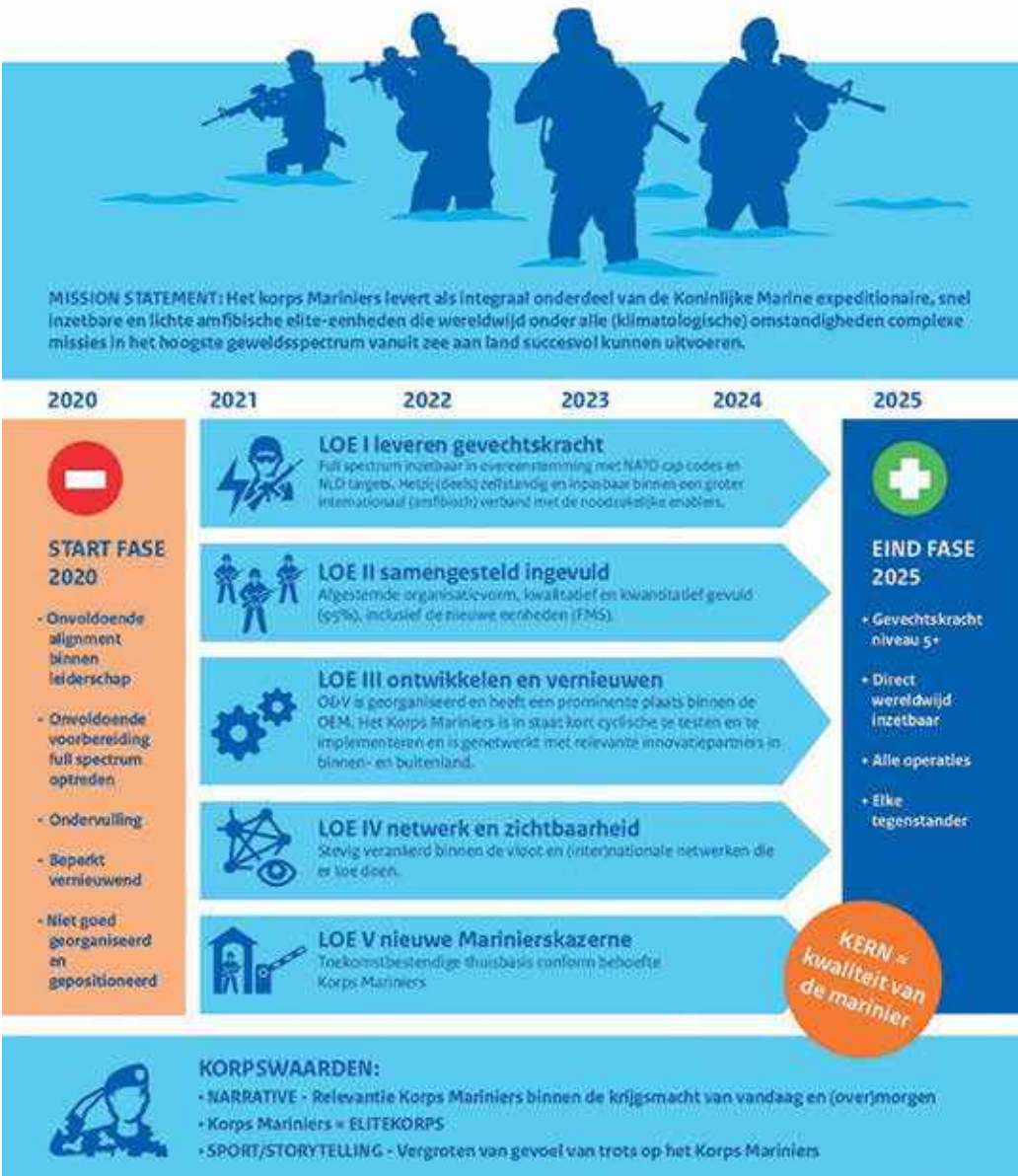
hoofdtak van Defensie². Om dit met het oogmerk van FLitOC te kunnen en blijven doen zal het Korps Mariniers binnen CZSK een transformatie moeten ondergaan, aangezien het Korps net als een groot deel van de krijgsmacht door de ervaringen van de laatste 30 jaar grotendeels is georganiseerd en uitgerust voor crisisbeheersings- en stabilisatieoperaties.

Dit artikel beschrijft de eerste aanzet hoe de nieuwe organisatie er uit zou moeten zien, het zogenaamde *Force Design*. Alvorens we dit ontwerp zullen beschrijven gaan we eerst kort in op de relatie van *Force Design* met andere documenten binnen CZSK en Defensie. Daarna volgt de veranderende veiligheidssituatie in Europa en de rest van de wereld. Na het beschrijven van het *Force Design* komen de activiteiten binnen CZSK aan bod die nodig zijn om het *Design* verder uit te werken en te vervolmaken.

Range 3456
stealth tech

2414548
620616456102 505 24647
731906062-54765723

Onderdelen van Faselijn 2025 (bron: Ministerie van Defensie, 2021)

Samenhang

In januari 2019 is het *joint operating concept* FLitOC vastgesteld. In het verlengde hiervan is door CZSK het functionele concept Littoral Operations 2035 uitgewerkt en in 2020 door de doctrinecommissie Koninklijke Marine (DCKM) vastgelegd. Beide documenten zijn een verdere uitwerking van de opdrachten en richtlijnen die voortkomen uit de strategische routekaart van CZSK, het Sailplan. Het *Force Design* speelt hiermee niet alleen een belangrijke rol in Faselijn 2025, maar ook in het Sailplan van CZSK. Vanuit Defensie is de Defensievisie 2035 (DV2035) een bepalend en richtinggevend document. Dit document, wat feitelijk een vervolg is van de Defensienota 2018, kan gezien worden als een startschot voor de transformatie die Defensie de komende jaren te wachten staat. De in april 2021 aangetreden Commandant der Strijdkrachten generaal Onno Eichelsheim heeft vanuit deze Defensievisie zijn *commander’s intent*³ opgesteld met daarin vier speer-

punten voor de komende jaren. De generaal legt de focus op schaalbare eenheden, informatiegestuurd en gedigitaliseerd optreden, multidomein operaties en samenwerking met (internationale) partners. Zonder enige twijfel zullen deze speerpunten terug komen in de aankomende Defensienota van 2022. Ook de NAVO heeft haar visie kenbaar gemaakt⁴. De focus van het bondgenootschap ligt op afschrikking en verdediging door verbeterde voorbereiding en hogere gereedheid voor snelle inzet.

In het kader van internationale samenwerking bestaat er een zeer nauwe samenwerking met de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Deze vindt zowel plaats in de zogenaamde *Tri Marine Corps staff talks* als op bilateraal niveau. Aangezien zowel het *United States Marine Corps* (USMC) als de Britse *Royal Marines* (UKRM) een vergelijkbare transformatie doorlopen is de samenwerking op dit moment zeer goed wat onder andere tot uiting komt in gezamenlijke *wargames*

om nieuwe concepten te testen. Als vanzelfsprekend blijven de Belgische, Duitse en Noorse partners op de hoogte van de ontwikkelingen. Naast deze nationale en internationale richtinggevende documenten en activiteiten is het dreigingsbeeld, of de veranderende veiligheidssituatie, al even bepalend voor de uiteindelijke uitwerking van het *Force Design*.

De veranderende veiligheidssituatie

In de inleiding van de DV2035 uit 2020 schetst de toenmalig Minister van Defensie Ank Bijleveld-Schouten een onzekere toekomst. De internationale veiligheidssituatie is de afgelopen jaren sterk veranderd en verslechterd. Deze negatieve trend is met de Russische inval in Oekraïne verder toegenomen. De DV2035 beschrijft nog de illegale annexatie van de Krim door Rusland in 2014, het destabiliserende optreden van Moskou in Oekraïne (met als gevolg onder meer de MH17-ramp), de strijd in Syrië en Irak, de terroristische aanslagen in en nabij Europa en de toenemende cyberontwikring in eigen land. Inmiddels is de Russische invasie van Oekraïne een feit waarmee de veiligheid van Europa in het geding is. Andere gebeurtenissen die een duidelijke verslechtering van de veiligheidssituatie laten zien zijn; de machtsovername van de Taliban in Afghanistan, de geregisseerde migratiestroom vanuit Wit-Rusland naar Europa en de vanuit China bewust opgevoerde spanningen met Taiwan. Al deze activiteiten hebben directe en indirecte consequenties voor de fysieke en economische veiligheid van Nederland.

De wereldwijde machtsverhoudingen verschuiven momenteel. De macht van het Westen neemt af en de invloed van andere spelers, zoals China, Rusland en Iran op het wereldtoneel nemen toe. Er is, net als in de Koude Oorlog, wederom sprake van geopolitieke competitie. De (regionale) grootmachten gedragen zich minder voorspelbaar en de rivaliteit tussen deze grote mogendheden groeit en heeft het potentieel te escaleren en uit

te monden in proxyoorlogen. Daarbij zijn de machtsmiddelen van de staat toegenomen in met name de ruimte en het cyber-domein. Deze domeinen zijn niet uitsluitend voor staten toegankelijk. De dreiging tegen zowel het Nederlands en het bondgenootschappelijk grondgebied en onze belangen neemt ook toe door landen die zich in toenemende mate op militair terrein profileren. Vaak richt deze dreiging zich op ondermijning van de bondgenootschappelijke solidariteit van de NAVO en zal ze plaatsvinden in het spectrum van de hybride oorlogvoering. In dit spectrum worden middelen ingezet die niet aansluiten bij de denkbeelden van de klassieke oorlogvoering, waardoor dreigingen niet of onvoldoende op waarde worden geschat. Toch kunnen ook deze dreigingen snel escaleren tot een *high-intensity* conflict tussen gelijkwaardige tegenstanders. Rond onze Caribische gebiedsdelen kan de situatie daarnaast leiden tot significante migratiestromen vanuit omliggende landen en tot regionale instabiliteit.

Voor Nederland betekent dit dat de unieke verantwoordelijkheid van Defensie zoals opgenomen in artikel 97 van de Grondwet onverminderd van kracht blijft. De verhouding van de drie hoofdtaken die voortkomen uit dit grondwetsartikel gaat verschuiven. De focus komt (wederom) te liggen op de eerste hoofdtak: bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, inclusief het Caribische deel van het Koninkrijk. De twee andere hoofdtaken zullen meer ondersteunend worden. Het duidelijke onderscheid tussen de drie hoofdtaken zal vervagen. De derde hoofdtak – ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal – zal steeds vaker in verband worden gebracht met de eerste hoofdtak. De focus van de laatste dertig jaar op de tweede hoofdtak – bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit – zal afnemen vooral op het moment dat Nederland de vrije keuze heeft om te besluiten tot inzet van de krijgsmacht. Tegelijkertijd

Joint Arctic Training 2021
in Skjold, Noorwegen
(Christian Schrik, MCD)

zullen de zogenaamde *proxy wars* van de eerste hoofd-taak veel eigenschappen bevatten van crisisbeheersings- en stabilisatieoperaties. De grenzen van de drie hoofd-taken zijn hiermee minder duidelijk en zullen steeds vaker overlappen. Deze belangrijke heroriëntatie is al in de Defensienota van 2018 aangekondigd en in de DV2035 kracht bijgezet; de focus van de krijgsmacht ligt bij de eer-ste hoofdtaak en de daarbij behorende inrichting van de krijgsmacht met een zogenaamde *single-set-of-forces*.

Future Operating Environment

Bovenstaand dreigingsbeeld wordt door de afdeling Operationeel Beleid van de Bestuursstaf van Defensie uitgewerkt in een *Future Operating Environment* (FOE)⁵. De FOE geeft twee operatiegebieden van verantwoor-delijkheid en biedt hierbij focus. De twee gebieden zijn nationaal en internationaal, waarbij het Koninkrijk der Nederlanden inclusief de overzeese gebiedsdelen het interne deel bevat. Het externe deel omvat met name het NAVO-verdragsgebied en de ring van landen en gebieds-delen daar omheen. Niet verrassend wordt in het Euro-At-lantische deel van het NAVO verdragsgebied de Russische Federatie als geopolitieke uitdager gezien. Tevens gaat er een dreiging uit van terroristische groepen en criminele organisaties vanuit de omliggende gebiedsdelen (Middle East & North Africa (MENA)). De FOE identificeert ook twee relatief nieuwe gebieden, te weten het cyberdomein en de menselijke dimensie.

In lijn met de FOE en de toekomstvisie van de NAVO wor-den de Noord-Atlantische Oceaan - met name de noord-flank met het Noordzeegebied en het Arctisch gebied - en de Baltische regio primaire focusgebieden voor CZSK⁶. Gebieden waar we niet meer als vanzelfsprekend kunnen rekenen op een technologische voorsprong en die niet al-tijd vrij toegankelijk zijn (bijvoorbeeld door de A2/AD -dreig-ing). De veranderende veiligheidssituatie vraagt van CZSK om een meer robuuste en adaptieve organisatie die direct wereldwijd ingezet kan worden voor veiligheid op zee en vanuit zee tot in het hoogste deel van het geweldspectrum met voldoende voortzettingsvermogen en slagkracht. We moeten kunnen vechten om te winnen. Dit is de ambitie van CZSK. Het hier beschreven *Force Design* spitst zich toe op operaties vanuit zee (en aan land), vandaar dat het document de werktitel *Littoral Raiding Force – combat operations from the sea* heeft meegekregen. Een tweede document, een zusterdocument, voor gevechtsoperaties op zee verschijnt in het eerste kwartaal van 2022 in concept. De dertien principes van FLitOC (tabel 1) vormen de uitgangspunten van het *Force Design* vanuit zee. Hiermee dient de toekomstige *Littoral Raiding Force* een verbeterd vermogen te hebben voor toegang tot andere domeinen (*theatre access*) en betere mogelijkheden om militaire operaties uit te voeren in de schemerzone van de hybride oorlogvoering in de huidige machtscompetitie. Op het strategische niveau zorgt de *freedom of navigation* voor strategische en operationele manoeuvre die maritieme eenheden in staat stelt de Nederlandse belangen te be-schermen in het gehele spectrum van vrede-crisis-conflict. Het vermogen vroegtijdig in de internationale wateren aanwezig te kunnen zijn is en blijft een kracht van mari-

tieme eenheden en biedt de mogelijkheid van toegang tot operatiegebieden terwijl er tegelijkertijd voldoende handelingsruimte is voor (inter)nationale besluitvorming. Eenheden zijn immers nog niet gecommiteerd aan een bepaalde crisis of conflict.

Op het operationele en tactische niveau ligt de focus op informatie gestuurd en multi-domein optreden. Doordat operaties zich steeds vaker in alle vijf militaire domeinen⁷ afspelen, zullen effecten van maritieme eenheden in alle domeinen tegelijkertijd moeten worden geïntegreerd. Dit stelt de maritieme eenheid in staat een eventueel tactisch voordeel van een tegenstander te verminderen en zijn besluitvormingsproces te verstoren. Tactische verspreiding van eenheden zorgt ervoor dat op gewenste momenten concentratie van slagkracht mogelijk is. Naast de flexi-biliteit die dit oplevert, voorkomt spreiding dat de een-heid een lonend doel wordt. Hiermee moet het mogelijk zijn om voorwaarden te scheppen voor vervolgooperaties van de eigen krijgsmacht of die van NAVO of Europese partners.

Het huidige concept van *Force Design* beschrijft hoe het maritiem militaire vermogen na de modernisering en transformatie er uit moet gaan zien om aan bovenstaande te kunnen voldoen. Om in de permanente competitie op

FLitOC	
1	Flat and fast C2
2	Plug & play I3 capability concept
3	Closing the information loop
4	Information Domain Dominance
5	Winning the battle of perceptions
6	Dispersed operations
7	Scalable warrior
8	Joint littoral manoeuvre
9	Spike-to-strike with increased precision
10	Non-contiguous sustainment
11	Seabasing
12	Winning the battle of signatures
13	Protective swarming

De dertien principes van FLitOC (B. Bosscher, staf GC-OEM, Ministerie van Defensie)

tijd gewenste effecten of resultaten te kunnen bereiken zijn kortere reactie tijden nodig. Dit kan door eenheden *forward deployed* in te zetten of door al eerder in het gebied aanwezig te zijn. De in te zetten eenheden op zee en aan land dienen in een verhoogde mate inter-operabel en in sommige gevallen ook *interchangeable* te zijn met een aantal van onze strategische partners. Deze wens naar uitwisselbaarheid is onder meer weergegeven in de Brits-Nederlandse *roadmap* die in 2020 op CDS niveau is vastgesteld⁸. Een voorwaarde van informatie gestuurd optreden is de verbetering van ISTAR-capaciteiten⁹ op alle niveaus, gekoppeld aan een robuust en weerbaar C4I netwerk¹⁰. Het doel van deze systemen is de bevel- en commandovoering te versnellen, zodat maritieme eenheden sneller kunnen reageren dan een eventuele tegenstander. Hiertoe zal de huidige gelaagdheid van de lijn van bevelvoering platter georganiseerd moeten worden. Ook zal de *footprint* op land kleiner moeten.

De slagkracht van eenheden vanuit zee en van eenheden aan land zal verbeterd moeten worden. Met name de mogelijkheden op het niveau van de huidige *raiding squadrons* (compagniesniveau) om het initiatief naar zich toe te trekken en de overhand te nemen in de beïnvloedingsketen (in het Engels vaak *kill chain* genoemd) moet verbeterd te worden. Op die manier kan de tegenpartij op de juiste wijze verstoord worden in zijn handelen. Het verspreid optreden verbetert daarbij de overlevingskansen op het moderne slagveld en tegelijkertijd vergroot dat de invloedssfeer met een gelijk aantal eenheden. Een potentiële tegenstander wordt geconfronteerd met een groter aantal (kleinere) eenheden die stuk voor stuk een tactisch dilemma voor de tegenstander creëren. Naast kleiner, zullen de eenheden aan land ook mobieler zijn met een kleinere *footprint* ten opzichte van de huidige marinierseenheden. Deze verbeterde mobiliteit en kleinere *footprint* maken het tevens eenvoudiger eenheden aan land te zetten, waardoor het eenvoudiger is vanuit het ene domein in het andere te opereren. De huidige en toekomstige onbemande systemen zullen verder geïntegreerd worden in de bemande eenheden. In het *Force Design* van de *Littoral Raiding Force* is hernieuwde aandacht voor speciale eenheden en eenheden die deze SOF-eenheden gedurende een verscheidenheid aan operaties kunnen ondersteunen.

De instandhouding en logistieke ondersteuning, waaronder ook de medische verzorging, zal eveneens een kleinere *footprint* op het land hebben en meer gebruik gaan maken van onbemande systemen en zelfredzaamheid. Tegelijkertijd zal afscheid worden genomen van zogenoemde *legacy* systemen, dit zijn systemen die niet meer passen in de nieuwe manier van optreden. Voor alle eenheden, regulier, SOF en ondersteuning geldt dat zij in staat moeten zijn effectief op te kunnen blijven treden in een situatie van technologische *black out* als gevolg van een cyberaanval of andere verstoring van een potentiële tegenstander, het concept van de *scalable warrior*.

'Voor marinierseenheden zal het *Force Design* gaan leiden tot het anders inrichten van de operationele eenheden van het Korps'

Hoe verder?

Het *Force Design* voor eenheden van CZSK voor gevechtsoperaties vanuit zee is in een ver gevorderd stadium. Het ontwerp voor gevechtsoperaties op zee zal spoedig volgen. Daarmee beschikt CZSK over een totaalpakket voor al haar eenheden en een concept dat overall toepasbaar is. Voor marinierseenheden zal het *Force Design* gaan leiden tot het anders inrichten van de operationele eenheden van het Korps. Hoe deze opzet eruit gaat

zien zal voor een groot deel afhangen van de uitkomsten van diverse *wargames* die op nationaal of op internationaal niveau met strategische partners worden uitgevoerd. Dit is een trendbreuk. Het is niet de eerste keer dat de operationele eenheden van het Korps

Mariniers gaan reorganiseren. In het verleden waren de lessen en ervaringen van voorgaande jaren de drijvende kracht achter de transformatie. Lessen uit het verleden zijn nog steeds van invloed, maar het meest bepalend is de toekomstige manier van optreden, die volgt uit de *wargames* en een uitgebreid *Concept Development & Evaluation* programma. Hierin ligt de focus op de eerste hoofdtak van Defensie.

Slot

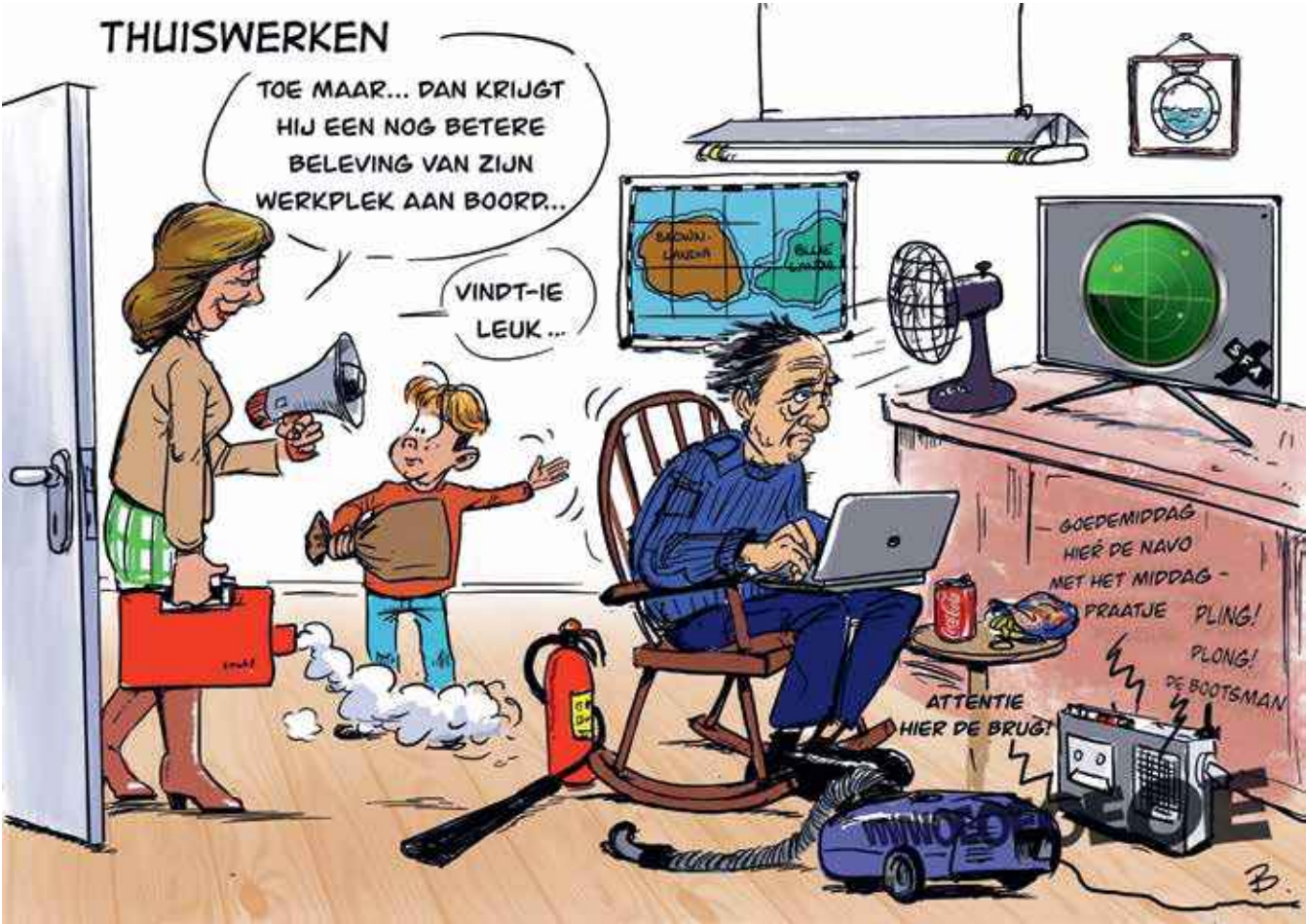
In een van de komende maanden komt de nieuwe Defensienota uit. Hierin staat hoe Defensie invulling geeft aan de DV2035. Het *Force Design* van CZSK is in lijn met deze visie en de daarbij horende richtlijnen van de CDS.

KOLMARNS Rob de Wit is sinds mei 2020 Groepscommandant Operationele Eenheden Mariniers (GC-OEM). Daarvoor zat hij bij de afdeling Strategie & Advies van CZSK.

LTKOLMARNS Emanuel Thomeer is sinds januari 2021 het hoofd van de Commanders Advisory Group van GC-OEM. Vanuit deze functie coördineert hij de activiteiten van het *Force Design*.

Noten

- 1 LTKOLMARNS Van Rooij en KOLMARNS De Wit, *Faselijn 2025, het operationeel raamwerk voor het Korps Mariniers*, Marineblad, Jaargang 130, december 2020
- 2 Conform artikel 97 van de Grondwet kent Defensie drie hoofdtaken; 1. Beschermen van eigen grondgebied (inclusief het Caribische deel van het Koninkrijk) en dat van bondgenoten. 2. Bevorderen van de (internationale) rechtsorde en stabiliteit. 3. Ondersteuning bij rechte-handhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, nationaal en internationaal.
- 3 Commandant der Strijdkrachten, *Commander's Intent*, 8 oktober 2021.
- 4 NAVO, NATO 2030 : United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General, 25 november 2020.
- 5 Ministerie van Defensie, *Future Operating Environment*, oktober 2021. Document bevindt zich nog in de conceptfase.
- 6 Daarentegen blijft CZSK wereldwijd inzetbaar.
- 7 Zee, land, lucht, cyber en ruimte.
- 8 Commandant der Strijdkrachten, *UK/NL Maritime Roadmap 2020 – 2024, a move to interchangeability*, 17 juli 2020
- 9 Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance
- 10 Command, Control, Communications, Computer and Intelligence

ADVERTENTIE

26 APRIL HEILDRONK

17:00 uur Aperitief en Heildronk

18:00 uur Aanvang Indischbuffet

Het aperitief en de Heildronk worden u aangeboden door de KVMO & de Marineclub. Het buffet + drankjes zijn voor eigen rekening.

U kunt zich opgeven voor de Heildronk en/ of het buffet bij de Marineclub!

30 APRIL ASPERGES

Het witte goud

18:30 uur Inloop aperitief

Menuprijs inclusief welkomstdrankje!

3 gangen Aspergemenù à € 34.50 p.p.

4 gangen Aspergemenù à € 40.50 p.p.

5 gangen Aspergemenù à € 45.50 p.p.

Meer informatie volgt via onze website www.marine-officiersclub.nl

Ontvangt u nog géén mailing van ons? Opgeven kan via am.wilhelmus@mindef.nl

RESERVEREN VIA MARINECLUB@MINDEF.NL OF 0223 614225

10

Column

'Als Kiev valt en Rusland consolideert de verovering, zullen onvermijdelijk gesprekken met het Westen moeten volgen'

Dr. Jonathan Holslag is politicoloog en China-kenner. Hij is onder meer docent Internationale Politiek aan de Vrije Universiteit Brussel.

Het cynisme en de groothedswaan waren van het gezicht van de Russische president af te lezen. Hij vernederde zijn nabije medewerkers. Dit bevestigde het beeld van een autocraat die de voeling met de realiteit verloren is, daardoor blunders maakte bij het begin van de campagne in Oekraïne en uiteindelijk in het stof zal bijten waardoor het Westen alsnog de grote overwinnaar kan worden. Voorlopig is die conclusie overhaast.

Het is immers niet de eerste keer dat een politiek leider militaire adviezen in de wind slaat. Zowel tijdens de inval in Afghanistan als de inval in Irak stelden Westerse politici de operationele eisen van de militaire planners naar beneden bij. In het geval van Irak bijvoorbeeld, waarbij zij geen oren hadden naar de waarschuwingen dat een land innemen en regimeverandering een hachelijke en langdurige onderneming zou zijn. Overmoed is heus dus niet alleen eigen aan autocraten. President Bill Clinton en de Europese bondgenoten maakten zich er schuldig aan tijdens de humanitaire interventies in de jaren '90; president George W. Bush en de Westerse partners in de harde neoconservatieve verzuchting van regimeverandering. Hoe veel keren moest het Westen zijn plannen in de *global war on terror* niet bijsturen en botste het op logistieke problemen?

Mijnheer Poetin heeft zich sowieso mispakt in Oekraïne. Het Russische leger heeft ook helemaal niet de slagkracht als die van de VS. De campagne tegen Oekraïne is ook bijzonder onpopulair en de demotivatie is gigantisch. Rusland heeft zich in een oorlog gegooid met een defensiebudget dat vele malen kleiner is dan dat van het Westen tijdens de *global war on terror*. Een Russische nederlaag is wel degelijk een denkbaar scenario; maar het is geen zekerheid. De Russische bevolking mort, maar de bevolking is ook vooral verdeeld. Er is nog steeds weldegelijk een harde kern van pakweg 30 procent die de oorlog steunt. Argwaan tegenover het Westen is veel wijder verspreid. De notie dat het Westen wapens levert om in burgerzones te worden ingezet en daarmee de burgerdoden verklaart, wordt in de Russische pers breed uitgesmeerd. De internationale gemeenschap is niet gelukkig, maar evenzeer verdeeld. Verschillende grote landen weigeren de invasie te veroordelen en wachten af hoe de oorlog kantelt.

Als Kiev valt, zal sowieso een jarenlange harde guerrilla-campagne volgen. Maar Rusland zal het theater relatief goed kunnen afsluiten. Afgezien van het Westen zou het de grens moeten kunnen controleren. De kans dat Polen de rol van pakweg Pakistan of Iran tijdens de *global war on terror* gaat spelen, is klein. Etnisch en geografisch ligt de situatie anders. Bovendien zal Rusland bij winst in de grote steden beschikken over middelen en aanzienlijke afschrikkingskracht om de bevoorradingslijnen af te snijden en blijvende Westerse bemoeienis in Oekraïne te ontmoedigen. De Russische bevolking zal wellicht blijven vinden dat de campagne nodeloos was, maar zich, zoals vaak, neerleggen bij de beslissing en zich opmaken voor het post-Poetin tijdperk dat alleen al door de leeftijd van de president onvermijdelijk wordt. Als Kiev valt en Rusland consolideert de verovering, zullen onvermijdelijk gesprekken met het Westen moeten volgen. De landen die zich nu afzijdig houden, zoals China en India, zullen hun relaties met Rusland snel herstellen en economische kansen bieden. Rusland is economisch ernstig verzwakt, maar het heeft gigantische rijkdommen waarvoor allerlei klanten staan te trappelen.

Met andere woorden, het blijft belangrijk om voorbij de nogal eenzijdige berichtgeving te kijken. Rusland heeft zwaar geblunderd en vertoont belangrijke gebreken, maar de strijd is nog niet gestreden. Rusland moet snel winnen; als dat niet gebeurt, betekent dat het einde van Poetin's macht en een enorme deuk in de Russische invloed. Als de strijd kantelt in het voordeel van Rusland, zal de bredere context eveneens opnieuw beginnen kantelen. We zullen dan nooit een volledige normalisatie meemaken, maar evenmin hoeft dit een complete isolatie of uitputting in te houden. Dit is een kantelpunt. De Europese veiligheidsarchitectuur verandert. Maar laat ons vooral behoedzaam blijven in onze inschattingen.

Geraakt door epidemieën

De invloed van besmettelijke ziekten op militaire expedities

Sinds begin 2020 ervaart Nederland, samen met de rest van de wereld, dat epidemieën grote invloed hebben op de maatschappij. Ook het militaire bedrijf in vredetijd heeft te kampen met de om zich heen grijpende ziektekiemen. Verschillende maatregelen, zoals testen voor vertrek, werden snel ingezet om soldaten van de landmacht en bemanning van de marine gezond te houden en de dagelijkse activiteiten niet in gevaar te laten komen. Als marineschepen ver van huis hun taken moesten verrichten was aanvullende quarantaine op een gecontroleerde locatie tien dagen voor vertrek noodzakelijk en werden aan boord COVID-vrije bubbels gecreëerd.¹ In 2021 berichtten kranten over maatregelen en faciliteiten aan boord van schepen, die invloed hadden op de werkomstandigheden van de bemanning en over situaties, die zelfs deelname aan NAVO-oefeningen in gevaar konden brengen.

Tijdens oorlogssituaties neemt het risico op groot-schalige uitbraken van infectieziekten toe en vormen epidemieën een nog grotere bedreiging voor (het succes van) militaire acties. Onder deze omstandigheden ontbreekt het nogal eens aan de noodzakelijke voorwaarden voor goede gezondheid. Slaapttekort, vermoeidheid, eenzijdige voeding, slechte huisvesting, veel mensen dichtbij elkaar, minder hygiënische omstandigheden en stress; alles heeft invloed op de weerstand tegen ziekteverwekkers. Medici in dienst van de krijgsmacht kenden de risico's maar al te goed. Een officier-arts uit de VS merkte in 1918 op: *"Whenever you mobilize and call to the colors a thousand men, you call with them at least twenty billion tubercle bacilli, ten billion typhoid, five billion pneumonia, and a couple of million dysentery germs."*² In 1950 schreef een Officier van Gezondheid: *"Het verzuim van een commandant, de medische risico's op hun juiste waarde te schatten, kan even kostbaar zijn als bv. het verkeerd beoordelen van de vijandelijke vuurkracht."*³

Om de destructieve kracht van epidemieën te belichten, schetst dit artikel vanuit medisch-historisch perspectief een aantal voorbeelden, die aantonen dat besmettelijke ziekten een significante rol speelden in het verleden van militaire acties. Ook de marine en haar medische organisatie werd er nadrukkelijk mee geconfronteerd. Epidemieën waren een 'wapen in de strijd', zoals de Franse troepen ervoeren tijdens de Haïtiaanse onafhankelijkheidsstrijd in 1802 of bleek een onbekende onzichtbare tegenstander, die meevoer aan boord van Amerikaanse transportschepen in 1918. Hoezeer de militaire-medische organisatie

Noodziekenhuis in Camp Funston, Kansas tijdens de 'Spaanse'-griep-epidemie. ca. 1918 (National Museum of Health and Medicine)

ook haar best deed de invloed van een epidemie te beperken, zoals in de dekolonisatie oorlog in Indonesië, in oorlogssituaties bleven infectieziekten een onvermijdelijke factor om rekening mee te houden. Dit zal met heden-daagse pandemieën niet anders zijn.

Historische epidemieën in oorlogstijd

Infectieziekten konden tijdens grootschalige militaire operaties in het verleden welig tieren. Tyfus, dysenterie, malaria, syfilis, griep; de militaire geschiedenis kent vele voorbeelden. Beroemd zijn die van tyfus en dysenterie tijdens de Napoleontische veldtochten in Midden-Europa rond 1812-1813. In 1866, tijdens de Pruisisch-Oostenrijkse oorlog, stak, ondanks de korte duur van de oorlog (slechts zeven weken) en de redelijke staat van de geneeskundige organisatie, aan beide kanten cholera de kop op.⁴ Tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1871 heerste een heftige pokkenepidemie. Over de relatie tussen het oorlogsverloop in 1918 en de 'Spaanse' griep (die overigens helemaal niet uit Spanje afkomstig was) zijn boeken vol geschreven.

Factoren voor ernst van de epidemie

Hoe ernstig infectieziekten konden huishouden werd bepaald door verschillende factoren. Medische kennis, weerstand van de militairen, de omstandigheden op het oorlogsterrein en de organisatie van de medische zorg in de krijgsmacht; alle factoren droegen hun deel bij aan het verloop.

De medische wetenschap in voorbije eeuwen kende de exacte oorzaken van veel aandoeningen niet. Het heeft lang geduurd voor onze moderne kennis van infectieziekten ontstond. Tussen 1880 en 1910 ontdekten wetenschappers een lijst aan ziekteverwekkers verantwoordelijk voor belangrijke ziekten als tyfus, de pest, dysenterie, difterie, tetanus, gonorroe, pokken en tuberculose.⁵ Het bracht veel vaccinaties dichterbij. Militaire medici en generaals waren vaak snel enthousiast over nieuwe veelbelovende ontdekkingen, zoals vaccinaties. In 1776 was George Washington de eerste generaal die, om pokkenepidemieën te voorkomen, massainoculatie (een voorloper van vaccinatie) van de troepen van *The Continental Army* invoerde (nog ruim voor in 1796 de minder gevaarlijke koepokinenting van Edward Jenner het licht zag).⁶ In 1909, nog maar zes jaar na het aantonen van de bacterie die tyfus veroorzaakt, startte de Amerikaanse majoor Frederick Russel met het immuniseren van vrijwilligers in het leger. Het aantal tyfus-gevallen in de krijgsmacht daalde daarop binnen drie jaar van 243 per 100.000 man naar 4,41.⁷

Ook de immuniteit of weerstand van de militairen was van belang. Sommige doorgemaakte infecties leveren levenslange weerstand tegen de desbetreffende ziekte op. Ook genetische aanleg of het toedienen van een vaccin

Vaccination-Lieutenant Cutting inoculates Private White against typhoid. Foto gemaakt door J.A. Millar van The Canadian Expeditionary Force, Valcartier Camp, Quebec, vlak voor de overtocht naar Groot-Britannië in 1914 (University of Victoria, British Columbia, Canada)

kan de weerstand tegen ziekte verhogen. Naast de immuniteit kan de demografie een rol spelen. Als een ziekte vooral toeslaat onder kleine kinderen en ouderen, ondervinden militairen er weinig hinder van. Maar als jongvolwassenen worden geraakt, zoals bij de 'Spaanse' griep, kan de impact van de ziekte enorm zijn.

De ecologie van het oorlogsgebied kon eveneens bepalend zijn voor de ernst van de ziekte. In tropische gebieden floreerden de malariamuggen en andere ziekteverspreiders op grote, door ontbossing gecreëerde vlakten met plantages. Ook het feit dat tijdens militaire expedities soldaten vaak opeengepakt leven, vormt een broedplaats voor ziektekiemen. De talloze luizen en vlooien (die de tyfusbacil verspreiden) troffen in 1812 tijdens de terugtocht uit Rusland van Napoleons *Grande Armée*, ideale verspreidingsomstandigheden aan in de kleding en bedden van de soldaten.⁸

Verder kunnen de medische organisatie van de krijgsmacht en het belang dat eraan werd gehecht, van invloed zijn op het verloop van een epidemie. Een goede organisatie van (veld)hospitalen en voldoende personeel, konden de gevolgen van ziekte draaglijker maken. Ook de aard van de oorlog had invloed op de medische zorg. Een oorlog met snelle chaotische verplaatsingen legde de militaire hulpverleners grote beperkingen op en kon alle voorbereiding te niet doen.

Ziektekiemen als militair voordeel

Hoewel niet geheel onverwacht, ontstonden infectieziekten veelal spontaan. Meestal raken epidemieën beide partijen even ernstig. Maar dit is niet altijd het geval. Als één van de partijen een voordeel heeft in het verloop van de ziekte kan dat een grote rol spelen in de strijd. Zeker als die partij het voordeel bewust weet in te zetten. Er zijn historici die ervan overtuigd zijn dat epidemieën het ontstaan en behoud van koloniale rijken hebben bepaald, van de verovering van het Amerikaanse continent op de oorspronkelijke bewoners met hulp van het pokkenvirus tot het behoud van de Spaanse invloed op Midden- en Zuid-Amerika door tropische ziekten.⁹

De gele koorts en onafhankelijkheid

Dat een epidemie de afloop van een militaire onderneming kan bepalen, wordt aannemelijk als we de stevig bevochten onafhankelijkheid van Haïti in 1802 bekijken. Tot 1789 was Saint-Domingue, zoals Haïti heette, voor Frankrijk een belangrijke winstgevendende kolonie. Tijdens de Franse revolutie, die afschaffing van slavernij bespreekbaar had gemaakt, wisten François-Dominique Toussaint Louverture, de leider van de vrijgemaakte slaven, en zijn luitenant Jean-Jacques Dessalines afschaffing van de slavernij uit te onderhandelen. Maar toen Napoleon in 1799 aan de macht kwam keerde het tij. Hij plande een massale expeditie om de oude situatie te herstellen.¹⁰ In december 1801 zeilde het eerste deel van een vloot van 65 schepen vol vertrouwen uit.¹¹ De expeditie faalde jammerlijk. Eén van de redenen was het idee van Louverture en Dessalines

om een 'leger van ziektekiemen van de gele koorts' in te zetten. Louverture kende de ecologie en de klimatologische omstandigheden van het eiland goed. En, hoewel de exacte oorzaak van de gele koorts (het gele-koortsvirus dat door de mug *Aedes Aegypti* verspreid wordt) niet bekend was, wist hij dat de jaarlijks terugkerende ziekte voornamelijk toesloeg bij pas gearriveerde kolonisten en militairen. Slaven werden nauwelijks geraakt. In maart 1802 vertelde Dessalines zijn troepen dan ook: *"Houd moed... de blanken uit Frankrijk kunnen het niet volhouden tegen ons hier in St. Domingue. Zij zullen in het begin goed vechten, maar snel zullen ze ziek worden en sterven als vliegen."*¹² Het enige wat de opstandelingen te doen stond, was de Franse militairen tot het begin van het zomerse regenseizoen in de laaggelegen haven en kustgebieden houden. Vervolgens kon de gele koorts haar werk doen.

De Fransen waren met opzet in de winter uitgezeld en hun militaire acties begonnen. Maar de opstand was in het voorjaar nog niet bedwongen. In april begon het aantal ziektegevallen te stijgen en kort daarop sloeg de epidemie in volle kracht bij de weerloze Fransen toe. Historicus J.R. McNeill schat dat Napoleon in totaal 65.000 manschappen in opeenvolgende golven naar het eiland heeft gestuurd. Van hen overleden er tussen de 50.000 en 55.000, het leeuwendeel aan de gele koorts. Eind 1802 rapporteerde de Franse bevelhebber ter plaatse, Charles Leclerc d'Ostin, dat nog maar 2000 mannen inzetbaar waren. Van de 10.000 die nog leefden, lagen er 8000 in

Weergave van de slag bij Ravine-à-Couleuvres (23 februari 1802) tijdens de Haïtiaanse revolutie, door Karl Girardet (Library of Congress Prints and Photographs Division Washington D.C.)

het ziekenhuis. Het sterftecijfer en het ziekmakend vermogen van het virus was, zelfs voor gele koorts, extreem hoog. We kennen de oorzaak hiervan niet. Maar wat het virus in de kaart speelde was dat jongvolwassenen en mannen gevoeliger zijn voor het virus. Met de massale aanwezigheid van 'verse' jonge soldaten kon het virus dus om zich heen grijpen. Bovendien was de ecologie van het eiland in de voorafgaande decennia steeds gunstiger geworden voor extreme uitbraken door het op grote schaal aanleggen van suikerplantages, waar muggen zich heel makkelijk konden voortplanten.

Er was (en is) nog geen effectieve behandeling tegen de gele koorts. De therapieën van die tijd, zoals aderlaten, zullen de conditie van de zieken in de overvolle ziekenhuizen geen goed gedaan hebben. Het moreel van de militairen werd volledig ondermijnd. Eind 1802 overleed Leclerc zelf aan de koorts, ondanks dat zijn huis op 'veilige' hoogte in de bergen lag. De Fransen werden een jaar later definitief verslagen door Dessalines (en de muggen). De Haïtianen hadden excellent gebruik gemaakt van de goede weerstand van hun troepen. Zij hadden grotendeels de ziekte als kind doorstaan en waren daardoor immuun. De toestand in de ziekenhuizen was een bijkomend nadeel voor de Fransen. Om verschillende redenen gold eeuwenlang: *"many prudent sufferers from disease made a point of keeping their distance from doctors, especially military ones."*¹³

'Spaanse' griep aan het front

Niet altijd kon een infectieziekte ten voordele van één partij gebruikt worden. Veel spontaan optredende epidemieën troffen beide partijen. De oorzaak van de longontsteking-veroorzakende ziekte die zich in 1918 tijdens de Eerste Wereldoorlog openbaarde was, zeker in het begin, een mysterie.¹⁴ De 'Spaanse' griep van 1918-1919, werd veroorzaakt door het influenzavirus H1N1, maar pas in 1933 werden virussen definitief als ziekteverwekkers aangetoond. Nog altijd staat niet onomstotelijk vast waar de virusuitbraak is begonnen. Vroege uitbraken werden vastgesteld in een Brits kampement aan de Franse kust en in Camp Funston in de Verenigde Staten. In Camp Funston, waar 56.000 mensen waren gelegd, meldden de eerste ziektegevallen zich op 4 maart 1918.¹⁵ Toen *Army Surgeon* General William C. Gorgas in april 1918 ook vanuit Camp Dix in New Jersey verontrustende berichten ontving, antwoordde hij vol optimisme: *"We have a number of the best scientists in the United States studying the question of transmission of pneumonia and maybe we will be as successful with pneumonia in this as we were with yellow fever and malaria in the Spanish-American War."*¹⁶

In april werden echter alle partijen aan het front getroffen door een uitzonderlijk hoog aantal zieken. Precieze getallen zijn moeilijk te achterhalen, omdat beide partijen belang hadden cijfers anders voor te doen dan ze waren, maar later gereconstrueerde schattingen en overgeleverde

uitspraken verbeelden de enorme kracht van de ziekte. Cijfers van de *US Navy* leidden tot een geschatte morbiditeit van 40%. Andere legeronderdelen rapporteerden ziektecijfers van 20% tot meer dan 40%. Het oorlogsdepartement rapporteerde: *"whereas in 1918, 227.000 soldiers were hospitalized for battle wounds, including 71.400 men injured by mustard gas or other chemical weapons, and 144.000 for gunshot and artillery shell wounds, half again as many AEF soldiers-340.000- were hospitalized for influenza."*¹⁷

Ook de Britse *Royal Navy* kon in april-mei van 1918 drie weken lang niet volgens plan uitvaren, omdat meer dan 10.000 zeelieden en soldaten ziek waren.¹⁸

De transporten van soldaten door de marine speelden een grote rol in het overbrengen van de griep. De ziekteverwekkers werden samen met de manschappen vervoerd,

tussen de VS en Europa (en over de gehele wereld). Militair was het noodzakelijk zo snel mogelijk grote aantallen manschappen richting Europa te krijgen, waardoor op de schepen meestal veel te veel mensen in benauwde ruimtes bijeenzaten. Officier-artsen

klaagden dat ondanks hun rapporten de hoeveelheid soldaten op de schepen alleen maar werd opgehoogd. Op het hoogtepunt van de epidemie vermeed de marine wel dubbele stapelbedden, maar de in slecht geventileerde binnenruimten dicht opeengepakte massa's bleven de realiteit.¹⁹ Om de vijand niet in de kaart te spelen werd, ondanks medisch advies, de troepenverplaatsing naar Europa niet onderbroken. Vice-admiraal Albert Gleaves, bevelhebber van de *US Navy*, berekende dat 8,8% van de mannen ziek werd op zee en 5,9% overleed tijdens de overtocht.²⁰

Aan de Duitse kant klonken eveneens dramatische geluiden. In zijn *Kriegserinnerungen* schreef opperbevelhebber

Rode Kruis steunpunt in Washington D.C. tijdens de uitbraak van de griep in 1918 (National Photo Company, Library of Congress)

Erich Ludendorff in juni 1918 dat het voor hem iedere morgen een weinig vrolijke aangelegenheid was van de legerleiding de grote aantallen griepgevallen te horen en hen te horen klagen over de zwakte van de troepen als de Britten nu toch zouden aanvallen.²¹ Op 3 oktober 1918 was duidelijk dat de oorlog verloren was en Ludendorff somde de oorzaken van de mislukking nog eens op: het massale gebruik van tanks door de geallieerden, voedselgebrek en... de griep.²² De onverwacht heftige griep had beide kanten van het front getroffen. Met de verrassing over de heftigheid van de epidemie bleek ook de onmacht van medici de ziekte in toom te houden. Naast algemene maatregelen als tijdig isoleren van patiënten (wat in de krijgsmachten geen sinecure was), was er weinig wat de artsen en verpleegkundigen konden doen om haar een halt toe te roepen.

Uitval van militairen voorkomen in Indonesië

Dat gedegen kennis van goede behandeling en preventieve maatregelen toch niet altijd garanties zijn voor de preventie van uitval van militairen door besmettelijke ziekten, zo bleek bij het Nederlandse leger tijdens de dekolonisatieoorlog in 1947. Medici van de MGD (Medisch Geneeskundige Dienst voor Land- en Zeemacht) werden bij het voorkomen van allerlei tropische aandoeningen geplaagd door tekorten, van malariaprofylaxe tot goed geoutilleerde hospitalen. Maar zelfs het relatief eenvoudige en goedkope voorkomen van geslachtsziekten (venerische ziekten) was een groot probleem. Naast schimmelinfecties, tropenzweren, tyfus en malaria waren ook zij schering en inslag met veel verloren mandagen tot gevolg. A.P.M. Boland en F. Doeleman, beiden arts in dienst van de Nederlandse krijgsmacht, waren overtuigd van het onvermijdelijke optreden van geslachtsziekten, als primaire gonorroe, syfilis en ulcus molle tijdens de uitzending.

De middelen om besmetting te voorkomen waren helder en bewezen. Het advies aan de militairen was om af te zien van seksueel contact. Kampongs (met veel 'gewillige' vrouwen) werden tot verboden gebied verklaard en 'alternatief vermaak' als sportwedstrijden werd aangeboden. Heel belangrijk was de medische profylaxe. Het tweemaal 15 ml van een protargoloplossing in de urethra spuiten was al jaren gangbaar als profylaxe. Het gebied van de geslachtsorganen diende ook gereinigd met speciale zalven en desinfecterende middelen. De profylaxe moest wel binnen 6 uur post coitus plaatsvinden. Deze behandeling was medisch gezien effectief, maar alles hing af van de medewerking van de militairen in kwestie. Hoezeer de medici ook hun best deden de risico's onder de aandacht te brengen bij de soldaten en de voorzieningen zo in te richten dat mogelijkheden aanwezig waren, in de meeste gevallen maakten de militairen geen gebruik van de profylaxe. Er bestond een kloof tussen het technisch mogelijke en het sociaal uitvoerbare.²³ Geslachtsziekten werden door de krijgsmachtleiding niet puur medisch benaderd, zoals de medici graag hadden gezien. Zij zag het oplopen van een geslachtsziekte als een 'teken van verminderde geestelijke stabiliteit.' Medici daarentegen bepleitten 'zakelijke' voorlichting om de emotionele belasting van de term geslachtsziekten weg te nemen en verplichtten

profylaxe voor of ontsmetting na de coïtus.²⁴ Het was vechten tegen de bierkaai. Tussen 1947 en 1949 liepen de opnamecijfers voor venerische ziekten alleen maar op, van 3,5% tot 10,9%. Zelfs als er medische mogelijkheden zijn om een infectieziekte te stoppen, is het de vraag of gedurende een conflict medici hun stem voldoende kunnen laten horen om die mogelijkheden ten volle te benutten.

Lessen uit het verleden?

Het medisch-historische perspectief op oorlog en epidemieën kan de ogen en oren van militairen openen voor de gevolgen die ziekten voor militaire expedities kunnen hebben. Vaak wordt in militaire geschriften en memoires nauwelijks geschreven over ziekten. Zij zijn tijdens oorlogen onzichtbaar gemaakt, omdat zij eenvoudig niet goed in een heldhaftig narratief passen.²⁵ De beschreven epidemieën in dit artikel tonen aan dat ernstige besmettelijke ziekten wel degelijk invloed kunnen hebben op de uitkomst van een militaire missie. En dat het zinvol is de medische perspectieven een goede plaats te geven in de organisatie van het militaire bedrijf. De huidige coronacrisis lijkt een mooi startpunt om voorbeelden uit de geschiedenis serieus te nemen.

Astrid Fintelman MSc MA is arts np, freelance medisch historisch researcher in opdracht o.a. voor het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC) en webredacteur van de Nederlandse Vereniging voor Medische Geschiedenis (NVMG).

Noten

- 1 <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2021/02/09/marine-neemt-aanvullende-maatregelen-na-nieuwe-covid-besmettingen> (bezocht op 12 december 2021)
- 2 C.R. Byerly, *Fever of war. The influenza Epidemic in the U.S. Army during World War I* (New York 2005), 55.
- 3 <https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/bestanden/uitgaven/1918/1950/1950-0162-01-0038.PDF> (bezocht op 14 januari 2022)
- 4 B.G. van der Hegge Zijnen, Aanteekeningen over den Duitschen oorlog van 1866. (*Ned Tijdschr Geneeskd.*) 1868;12:481-5.
- 5 F. M. Snowden, *Epidemics and Society. From the black death to the present.* (New Haven 2020), 225.
- 6 Byerly, *Fever of War*, 21-22.
- 7 Ibidem 22.
- 8 Deze medisch catastrofe is uitgebreid beschreven door militair artsen als JRL van Kirchhoff.
- 9 Frank W. Snowden beschrijft *Epidemics and Society. From the black death to the present* het verhaal van de pokken in Amerika na de komst van Columbus. (pp.101ev.). John R McNeill koppelde in *Mosquito Empires: Ecology and war in the greater Caribbean, 1620-1914*, de uitbraken van gele koorts en malaria aan de geopolitieke situatie van het Caribisch gebied tussen de 17e en 20e eeuw.
- 10 Snowden, *Epidemics and Society*, 123.
- 11 Ibidem 126.
- 12 Ibidem 128.
- 13 J.R. McNeill, *Mosquito Empires: Ecology and war in the greater Caribbean, 1620-1914*, (New York 2010), 68.
- 14 Byerly, *Fever of War*, 88.
- 15 M. Vasold, *Die Spanische Grippe. Die Seuche und der Erste Weltkrieg* (Darmstadt 2009) 26.
- 16 Byerly, *Fever of War*, 15.
- 17 Ibidem 99.
- 18 Vasold, *Die Spanische Grippe*, 30.
- 19 Byerly, *Fever of War*, 100.
- 20 Ibidem 106.
- 21 Vasold, *Die Spanische Grippe*, 49.
- 22 Ibidem 58.
- 23 Vasold, *Die Spanische Grippe*, 268.
- 24 Ibidem 266.
- 25 Byerly, *Fever of War*, 11.

Column

‘Het is mooi dat men wakker is geworden en wil investeren in Defensie, maar in een crisis moeten we het helaas doen met de krijgsmacht van vandaag, en niet die van morgen’

Sergei Boeke is politiek adviseur bij het NAVO-hoofdkwartier JSEC in Duitsland. Hij schrijft op persoonlijke titel.

Groepsdenken is een krachtig fenomeen. Zo’n tien jaar geleden vroegen kranten en politici zich regelmatig af wat Nederland in hemelsnaam met onderzeeboten en F35’s moest – die waren toch volstrekt zinloos tegen de Taliban? De tweede hoofdtak, vredesmissies, was namelijk het bestaansrecht van de krijgsmacht.

De eerste hoofdtak, het verdedigen van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, was ‘oud denken’. Er was breed publiek draagvlak om hard te bezuinigen en het vredesdividend te innen. Hiernaast moest het hele militaire apparaat op de schop, juist om deze nieuwe missies beter uit te voeren. De Balkan, Irak, Afghanistan en Mali – daar zouden we veiligheid brengen en de wereld even verbeteren. De krijgsmacht diende zich aan te passen. Interstatelijk conflict was immers ondenkbaar en niet meer van deze tijd. Bezuinigen met de kaasschaaf was uit den boze; vooral zwaar materiaal zoals fregatten en maritieme patrouillevliegtuigen moest weg. Een kleine groep (vaak mensen met enig historisch besef) vroeg zich af of dit allemaal wel verstandig was. Ze werden niet gehoord. In 2016, notabene twee jaar na de annexatie van de Krim, meldde de minister van Defensie aan de Tweede Kamer dat de krijgsmacht niet meer in staat was het Nederlandse grondgebied te verdedigen. Geen haan die ernaar kraaide en de karavaan trok vrolijk verder.

Met de invasie van Oekraïne is de politieke wind volledig gedraaid. PvdA Kamerlid Kati Piri vatte het samen: ‘We zijn echt wakker geworden in een ander Europa met een andere veiligheidsdreiging. Op dit moment mag geld ... geen rol spelen om ons eigen grondgebied en van de NAVO veilig te houden.’ Nog geen drie weken eerder had de PvdA samen met Groenlinks een tegenbegroting gepubliceerd met het voorstel om € 2,1 miljard te bezuinigen op Defensie. Deze schrijnende naïviteit heeft twee componenten. Ten eerste ontstaan dreigingen niet van de één op de andere dag. Poetin had in Tsjetsjenië, Georgië, de Krim, Donbas en Syrië al laten zien waartoe hij in staat was. Sinds november was de Russische troepenopbouw rond Oekraïne duidelijk te volgen. Kortom, men wilde de dreiging gewoon niet zien. Het tweede misverstand is overigens even ernstig: we gooien nu veel geld tegen Defensie aan en lossen zo het probleem op. Maar de aanschaf van materiaal en het trainen van militairen is een kwestie van lange adem. Organisaties kunnen niet snel geld wegzetten. Bezuinigen is zo gebeurd, maar opbouw – zeker van capaciteiten die helemaal zijn opgeheven – neemt jaren in beslag. Het is mooi dat men wakker is geworden en wil investeren in Defensie, maar in een crisis moeten we het helaas doen met de krijgsmacht van vandaag, en niet die van morgen.

De inval in Oekraïne betekent een paradigmaverschuiving. Het groepsdenken zal veranderen, al weten we nog niet precies hoe. We komen echter net uit een pandemie waar het groepsdenken zo overheerste dat tegengeluid onmogelijk was. Eén groep onderzoekers en artsen verkondigde ‘de wetenschap’; een andere groep werd ontslagen, beschuldigd van desinformatie en gecensureerd. Wie het waagde om vraagtekens te zetten bij de lockdown of het massa-vaccinatiebeleid werd weggezet als wappie of anti-vaxxer. Het debat was open noch vrij en “de consensus” werd opgelegd. Met Poetins aanval en Zelensky’s dappere verzet is alle aandacht verschoven naar Oekraïne. Het zal nog jaren duren voordat we de implicaties van dit conflict kunnen begrijpen, al hebben velen zich vakkundig omgeschoold van viroloog tot defensie- en Oekraïnespecialist. Toch zou het goed zijn om met enig introspectie terug te kijken naar hoe Nederland afgelopen jaren is omgegaan met de krijgsmacht (en de pandemie, maar dat is een andere zaak). Waarom hebben we Defensie zo afgebroken? Voordat we vastzitten in een nieuw paradigma mogen we best even luisteren naar de dissidenten van de vorige.

Reactie naar aanleiding van het artikel 'Waarom het goed is Karel Doorman en de Slag in de Javazee niet te vergeten' door dr. Jaap Anten in *Marineblad* nr. 1 (februari 2022).

Jaap Anten beschrijft op een duidelijke en nauwkeurige wijze de Slag in de Javazee in het *Marineblad* van februari j.l. Vooral interessant is dat Anten laat zien dat het Japanse vlootverband in staat was het vlootverband onder leiding van K.W.F. Doorman de loef af te steken. Dit is opmerkelijk omdat in het Nederlandse marine-denken in die tijd toch veel waarde werd gehecht aan een hoge scheepssnelheid, ook al stond het beschikbare budget niet toe om dergelijke snelle en dus grote schepen te bouwen. In het onderzoek van Anten is te lezen dat Nederland naar zijn opvatting überhaupt een verkeerde strategie heeft gevolgd. In plaats van een zeegaande vloot had Nederland moeten vasthouden aan de onderzeebootstrategie. Deze reactie is te kort om in te gaan op zo'n strategische analyse.

Het tweede deel van het artikel gaat echter niet over strategie maar over concrete operationele besluitvorming in tijd van oorlog. Anten stelt dat Doorman te agressief opereerde, de commandovoering werd gedomineerd door gokdenken en in de laatste zin wordt gesuggereerd dat het in de slag ging om het in de toekomst zekerstellen van een zeegaande vloot. Voor vooral de laatste suggesties ontbreekt in het artikel de onderbouwing. Bij de overweging of een besluit wel of niet te agressief is zou de aard van het optreden beschouwd moeten worden. Een cruciaal besluit bij een zeeslag is het besluit deze aan te gaan of deze te vermijden. De bevelhebbers hadden ook kunnen besluiten de Slag in de Javazee niet aan te gaan en te mijden. Voor beide besluiten zijn valide argumenten aan te dragen. KTZ N.A. Woudstra heeft dit eerder beschreven. (1) Anten lijkt de opvatting te hebben dat de slag beter gemeden had kunnen worden. Als echter het besluit tot het leveren van een slag genomen is, dan is een agressieve opstelling tijdens zo'n slag inherent aan marine oorlogsvoering. Als Admiraal Nelson ons één les heeft geleerd dan is het dit. Naar huidig inzicht is dit beginsel het best verwoord door W.P. Hughes in de vorm van het principe 'Attack Effectively First'. (2) Het artikel over de acties bij Kaap Bon van A.J. Van der Peet in het *Marineblad* nr 8,

illustreert dit. Dat het optreden door Doorman in deze 'te agressief' zou zijn, is niet duidelijk.

De term 'gokdenken' suggereert dat de marine bevelhebbers de kansen op succes bewust te hoog zouden hebben voorgesteld. Eenieder was zich bewust dat de kans op succes klein was. Een discussie over de vraag hoe klein precies, is dan niet opportuun. Wel relevant is wie zo'n besluit in welke context nam. Het artikel doet voorkomen alsof J.Th. Furstner en C.E.L. Helfrich dit besluit zelf namen en de vrijheid hadden ook een ander besluit te nemen. Het ontbreekt aan een beschouwing van de civiel-militaire verhoudingen. Men kan in een dergelijke beoordeling niet voorbij aan het feit dat het opgeven van de kolonie in die tijd onbespreekbaar was. De Gouverneur-Generaal jhr. A.W.L.T. van Starckenborgh Stachouwer betrok bij zijn overwegingen dat het verlies van de kolonie na de oorlog waarschijnlijk niet hersteld zou kunnen worden en zag dit als een 'grond voor uiterste verdediging'. (3) De marine handelde derhalve in overeenstemming met wat van haar werd verwacht.

Anten concludeert dat dergelijke besluiten of militaire adviezen zouden zijn gedreven door de wens de zeegaande vloot van een (toekomstig) bestaansrecht (blijven) te voorzien. Dit is een merkwaardige redenering. Wat anders kan er van een krijgsmacht worden verwacht dan dat zij naar beste professionele invulling aan de verwachtingen van maatschappij en regering probeert te voldoen. Blijkbaar heeft Anten een afwijkende opvatting op wat die 'beste professionele invulling' had moeten zijn en dit zal zijn oorsprong hebben in zijn beoordeling van de strategie. Dit heeft niets te maken met het beginsel dat een krijgsmacht zijn plicht dient te vervullen. Een krijgsmacht(deel) die dit niet zou doen, heeft inderdaad geen bestaansrecht. De suggestie dat de marine hier oneigenlijk gebruik van zou hebben gemaakt wordt niet onderbouwd. Het lijkt erop dat Anten suggereert dat de marineleiding zich in haar adviezen aan de regering had moeten verzetten tegen het voortzetten van deze strijd. Admiraal Fisher, *First Seelord*, verzette zich tegen de door de politiek gewenste Dardanellen-campagne en nam op 15 mei 1915 ontslag. Hij deed dit niet omdat er een te hoge prijs werd gevraagd maar omdat het concept onverenigbaar strijdig was met zijn professionele opvatting over strategie. Door deze campagne kwam de tot dan beoogde strategie van operaties in 'Northern Waters' en de Baltic in gevaar. (4) Dit zijn strategische vraagstukken waar boeken over vol zijn geschreven en dat is goed want het helpt het strategisch denkvermogen vooruit. Niet onderbouwde suggesties over oneigenlijke oogmerken blijven hier bij voorkeur afwezig.

Kapitein ter Zee drs. H. (Henk) Warnar
Universitair Hoofddocent NLDA

Noten

1. N. A. Woudstra, "De strijd om Java een alternatieve strategie," *Marineblad* jrg 122, nr 1, februari (2012) 26 e.v.
2. Wayne P. Hughes and Robert Girrier, *Fleet tactics and naval operations*, Third edition. ed., The U.S. Naval Institute blue & gold professional library, (Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 2018).
3. Vos van Steenwijk, *Het marinebeleid in de Tweede Wereldoorlog* (De Bataafsche Leeuw, 1986), 173.
4. Fisher Lord, *Memories by Admiral of the Fleet Lord Fisher* (1919), 56, 73.

Reactie van de auteur

Gegeven de ruimte valt de reactie van KTZ Henk Warnar slechts beperkt te becommentariëren.

KTZ Warnar beroept zich op een artikel van KTZ Niels Woudstra van tien jaar terug. Hierin wordt een strategische aanpak beschreven waarin de oppervlaktevloot de Japanse schepen aanvalt tijdens hun opmars. Enkele kanttekeningen mijnerzijds. Bij aanvallen hierdoor moet onderscheid gemaakt worden tussen *hit-and-run* acties, die neerkomen op de vijand overvallen. Die vielen alleen 's nachts te bereiken tegen kleine Japanse verbanden. De grote verbanden hadden te veel luchtverkenning en bescherming en vereisten zorgvuldige operationele planning – er was geen verrassing. Een grote onderzeebootactie tegen de westelijke Japanse transportvloot zou waarschijnlijk ergens bij het eiland Karamita plaatsvinden. In het ideale geval kon de (door eerdere *hit-and-runs* gereduceerde) oppervlaktevloot 's nachts naderen vanuit Tandjoengpriok op West-Java om daarna het escorte bezig te houden, wat de onderzeebootaanval bevorderde. Maar een Woudstra-achtige aanpak bestond niet afdoende, laat staan integratie met onderzeeboten.

Wat tactische acties betreft verwijst Warnar naar de Brits-Nederlandse bij Kaap Bon in de Middellandse Zee. Geen goed voorbeeld, want dit was een typische kleinschalige *hit-and-run* actie. Een totaal ander type gevecht dan in de Javazee, waarin Doorman direct werd verkend (geen 'hit') waarin de 'run' ontbrak, en bovenal dat de tegenstander voortdurend krachtig op hem bleef reageren. Juist ook door hun recente strijd in de Middellandse Zee dachten de Britten heel anders. Zeer de moeite waard is de evaluatie van hun zeehistoricus Arthur J. Marder. Hij citeert een bericht van twaalf dagen na de slag waarin de net uit Java teruggekeerde rear-admiral Sir Geoffrey Layton meldt: *'The handling of the ships in the Java Sea battle during the day action and subsequent night action was nothing short of deplorable.... I only wish we had been able to withdraw all our surface forces to the south of Java when the attack on Java became imminent, as we have lost valuable ships with no corresponding advantage'*.

Ik kan me in dat 'deplorable' deels vinden. Doorman had het onder deze omstandigheden nooit goed kunnen doen. Hardnekkig probeerde hij het minst slechte ervan te maken en heeft daarvoor zijn MWO ruimschoots verdiend. *First Sea Lord* Sir Dudley Pound, dat wil zeggen de Britse admiraliteit, was het geheel met Layton eens en voegde eraan toe: *'One hoped that the people on the spot would have got our ships out when it became clear that they could not longer be of any practical use, but Palliser [de Britse Chief of Staff van Helfrich] could not carry enough weight'*.⁽¹⁾

Terugtrekken, dat zou er zijn gebeurd als de Koninklijke Marine, zoals in Europa, onder operationeel bevel van de Britse admiraliteit had gestaan.

Warnar verwijst ook naar de aanvalsoptiek van de Britse admiraal Nelson. Die leefde in een tijd dat de Britse vloot als geheel ruimschoots de sterkere was en beter geoefend. Wie serieus hierover is zou het precieze verloop van de strijd in de Javazee eens geheel moeten bezien vanuit de optiek van de in beide opzichten sterkere, SBN Takagi, die bovendien wist dat 's nachts twee extra zware kruisers zouden arriveren en overdag ongetwijfeld bommenwerpers. Het geeft aan hoe moeilijk de zwakkere het had met aanvallen.

Het eind van Henk Warnars reactie maskeert meer dan het verklaart. Een bericht van de gouverneur-generaal (GG) om geallieerde steun koppelt hij gemakkelijk aan een 'onbespreekbaar' behoud van Nederlands-Indië. Maar dit weerlegt zeker niet, bijvoorbeeld, de interpretatie van Lou de Jong dat de GG ervan uitging dat de zee strijd niet hopeloos was en de vijand met succes zo groot mogelijke verliezen viel toe te brengen – omdat hij zich daarbij baseerde op de expertise van Helfrich.⁽²⁾ Maar Warnar is kennelijk zo gegrepen door zijn omgekeerde interpretatie, de GG als bron van onverzettelijkheid, dat hij daarop voortbouwend zelfs suggereert als zou ik een actie van de marineleiding tegen de politiek bepleiten, dit illustrerend met een Britse *First Sea Lord* en zijn minister! Welnu, Helfrich was als elke Indische Commandant Zeemacht tegelijk hoofd van het Indische Departement van Marine – anders gezegd tegelijk minister daarvan en lid van de Indische Regering! Maar het woord 'minister' was, omdat de kolonie onder het Nederlandse ministerie van Koloniën ressorteerde, taboe. Integendeel, de gouverneur-generaal verklaarde later 'dat wijlen de admiraal Helfrich in de laatste weken in Indië de romantische kant op ging, onrealistisch werd.'⁽³⁾ Maar als burger bleef hij leunen op zijn 'vakminister'. Inzicht in het Nederlands-Indisch bestuur en het karakter van deze GG is niet Warnars sterkste punt.

Wat betreft de professionele taakinvulling door een marine-officier vertelt hij er niet bij dat die er bij Karel Doorman eruit bestond zijn superieuren Hart en Helfrich duidelijk te laten weten dat hij wilde terugtrekken. Belangrijk hierbij is dat volgens Helfrich zelf Doorman niet bevestigde het met zijn beslissing eens te zijn, maar die zeker zou uitvoeren. ⁽⁴⁾ Nee, Doorman wilde ongetwijfeld met inzet van eigen leven de vijand tegemoet te treden, maar later en met een behoorlijke kans om deze stevige verliezen toe te brengen...

Dr. Jaap Anten

Noten

1. Arthur J. Marder, Mark Jacobsen en John Horsfield, *Old friends, new enemies: The Royal Navy and the Imperial Japanese Navy*. Volume II, 1990, p.78-79.
2. L. Jong. *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*; Deel 11 a; Nederlands-Indië I, tweede helft, 1984, p. 924.
3. De Jong, p. 1129.
4. De Jong, p. 928.

Column

'Indrukwekkend is de manier waarop de Oekraïense bevolking, haar krijgsmacht en haar regering, hardnekkig verzet biedt tegen de aanvallers'

'We shall go on to the end, we shall fight in France, we shall fight on the seas and oceans, we shall fight with growing confidence and growing strength in the air, we shall defend our Island, whatever the cost may be, we shall fight on the beaches, we shall fight on the landing grounds, we shall fight in the fields and in the streets, we shall fight in the hills; we shall never surrender, and even if, which I do not for a moment believe, this Island or a large part of it were subjugated and starving, then our Empire beyond the seas, armed and guarded by the British Fleet, would carry on the struggle, until, in God's good time, the New World, with all its power and might, steps forth to the rescue and the liberation of the old.'

Is het gek, wanneer ik Volodymyr Zelensky hoor, dat ik moet denken aan de beroemde toespraak van Winston Churchill, gehouden op 4 juni 1940, vlak na Duinkerken? Het is op het moment van het schrijven van deze column niet duidelijk waar de Russische agressie in Oekraïne op uitloopt. Maar indrukwekkend is de manier waarop de Oekraïense bevolking, haar krijgsmacht en haar regering, hardnekkig verzet biedt tegen de aanvallers. De verontwaardiging, de woede en de verzetsbereidheid zijn veel groter dan de man in het Kremlin zich moet hebben voorgesteld. Ook zijn ze veel groter dan velen in het Westen gedacht hebben.

In academische kringen is er een school van internationale betrekkingen die zich het Realisme noemt. Staten laten zich alleen door eigen belangen leiden – veiligheid voorop. Militaire, economische en politieke macht zijn de belangrijkste factoren. Ook binnen Defensie is deze stroming modieus. De vraag is evenwel of je daarmee de wereld kan begrijpen. Een van de invloedrijkste realisten tegenwoordig is Stephen Walt, hoogleraar in Harvard. Hij schreef in *Foreign Policy* van 23 februari¹ dat het Westen zich heeft laten slaapwandelen in de oorlog in Oekraïne. Er was te weinig begrip voor de positie van Poetin vindt hij: "(...) the West insists on viewing this crisis not as a complicated clash of interests between nuclear-armed states but as a morality play between good and evil." Hij vraagt om, wat hij noemt, *strategic empathy*. Poetin vindt dat Oekraïne geen lid moet worden van de NAVO. Dat is volgens hem een kernvraagstuk en we moeten Rusland als grote nucleaire mogendheid geven wat het wil. Veel intellectuelen in het Westen zijn dat met hem eens. Thierry Baudet trouwens ook.

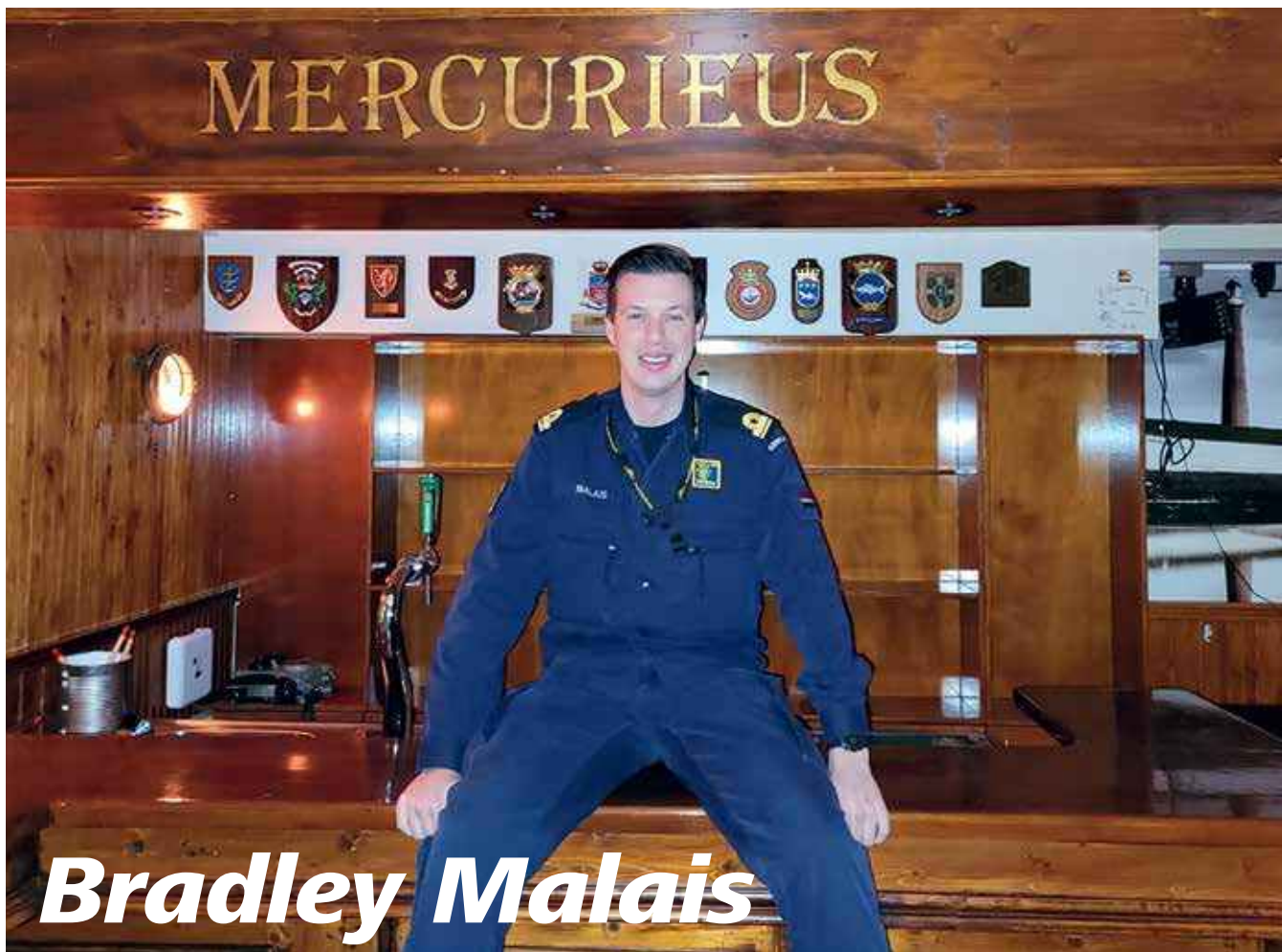
Ik moet daar een paar dingen over kwijt. Ten eerste vindt Walt dat de toekomst van Oekraïners wordt bepaald door Rusland en het Westen (lees de Verenigde Staten). De Oekraïners hebben daarin niets te zeggen. Het gaat om machtsverhoudingen. Oekraïne moet zich daarin schikken. En dat, terwijl de oorlog niet gaat over Oekraïnes lidmaatschap van de NAVO. Zij vecht om haar zelfstandigheid. Oekraïne wil gewoon vrijheid. Zoals wij die ook hebben.

Ten tweede voel ik ook *strategic empathy*, maar niet met Mefistofeles in het Kremlin. Mijn *strategic empathy* ligt bij de Oekraïners die tot de laatste man/vrouw doorvechten om hun land te verdedigen. Bij die lui op dat eilandje die het Russische oorlogsschip vertelden 'op te rotten'. Bij die soldaten op Kornwerderzand of op de Grebbeberg die geen millimeter wilden prijsgeven. Bij Churchill die, net als Zelensky, bereid was was door te vechten voor de vrijheid en de onafhankelijkheid.

Daarom schiet het realisme te kort. Het gaat om mensen. En mensen willen vrij zijn.

Prof. dr. Theo Brinkel is KVMO hoogleraar Militair-maatschappelijke studies aan de Universiteit Leiden.

¹ <https://foreignpolicy.com/2022/02/23/united-states-europe-war-russia-ukraine-sleepwalking/>. Laatst geraadpleegd 26 februari 2022.

Bradley Malais

LTZ 2 (LD) mr. B. (Bradley) Malais is geplaatst als Hoofd Logistieke Dienst aan boord van het torpedowerkschip Zr.Ms. Mercur. In de rubriek IN BEELD schetst LTZ Malais, oorspronkelijk uit Schiedam, als jonge officier Logistieke Dienst een beeld van zijn werkzaamheden aan boord en legt uit wat het takenpakket van het schip inhoudt in haar ondersteuning van de Onderzeedienst.

Voor dat ik bij de Koninklijke Marine ben gestart, heb ik rechtsgeleerdheid gestudeerd aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Tijdens mijn minor ben ik een half jaar op uitwisseling naar de University of New South Wales in Sydney, Australië gegaan. Uiteindelijk sloot ik mijn studententijd af aan de Erasmus Universiteit met de Master *Maritime and Transport Law*. Eigenlijk ben ik per toeval bij de marine terecht gekomen. Tijdens een carrièrevoorlichtingsdag kwam een advocaat een presentatie geven over haar werk. Echter, zij was haar carrière begonnen bij de Koninklijke Marine (weliswaar als officier zeedienst). Toen zij over haar tijd bij de marine had verteld, was ik eigenlijk al verkocht. Dit komt waarschijnlijk mede door de talloze

bezoeken die ik aan de Wereldhavendagen bracht als kind. Diezelfde avond heb ik gesolliciteerd en zo'n vier maanden later begon mijn opleiding op het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM). Hier volgde ik de korte officiersopleiding Logistieke Dienst. De tijd op het KIM was, ondanks dat het grotendeels overschaduwd werd door de pandemie, een tijd om niet snel te vergeten. Naast dat het een goede manier was om snel kennis te vergaren over het bedrijf, heb ik ook nog een jaar in de senaat gezeten. Een leuke ervaring. Vervolgens heb ik mijn praktische bedrijfsintroductie (PBI) gedaan bij de *Surface and Assault Training Group*. Hierover heeft mijn PBI-collega Kenneth Lelieveld al een en ander geschreven in het Marineblad van november 2021.

Richting het einde van de PBI was het mogelijk om voorkeuren op te geven voor de eerste functie. Het was een mix tussen varende functies, operationele functies bij het Korps Mariniers en een aantal walfuncties. Omdat mijn PBI plaatsvond bij het korps, lag het voor de hand om daar mijn voorkeur naar uit te laten gaan. Aangezien het varen mij ook wel trok, kwam de functie HLD KBW ook op het voorkeurslijstje. Na een gesprek met het korps-hoofd was ik erg enthousiast geworden over een functie als HLD op een KBW-eenheid. Erg blij was ik toen ik hoorde dat ik HLD werd op Zr.Ms. Mercur.

De Mercur is het oudste stalen schip van de marine. Ondanks haar leeftijd – zij wordt dit jaar 35 jaar oud – is het goed leven en werken op het schip. Ondanks dat het

schip van buiten eruit ziet als een oorlogsschip, heeft het van binnen meer weg van een koninklijk jacht. Zo bestaat het schip eigenlijk maar uit één compartiment. Daarnaast is alles erg ruim opgezet, zo hoef je nergens op te letten dat je je hoofd stoot. Het schip is de enige van haar klasse en ontworpen om de onderzeeboten te ondersteunen. De Mercurius is zodoende het enige bovenwaterschip van de Onderzeedienst. De specialiteit van het schip is het 'oppikken' van oefentorpedo's. Het schip is speciaal uitgerust om Mk 48-(oefen)torpedo's aan boord te halen, te verwerken en op te slaan. Verder beschikt de Mercurius over ongeveer vijftien extra bedden en een stافرuinte. Hierdoor kan zij optreden als stafschip.

Dit doet zij vaak tijdens reizen met de mijnendienst, zo ook komende zomer tijdens de adelborstenkruisreis. Aangezien het schip voornamelijk de Onderzeedienst ondersteunt tijdens het opwerken en oefenen, beschikt de Mercurius niet over uitgebreide bewapening. Wellicht is het grootste wapen van dit schip de gezamenlijke bar aan boord. Bij de marine ken ik geen ander schip met een bar waarbij je je waant in een echt bruin café. In de buitenlandse havens komt de gehele bemanning daar dan ook samen en om die reden hangt er een groot saamhorigheidsgevoel aan boord.

Voordat ik aan boord van het torpedowerkschip op functie kwam, eind juni 2021, bestond de functie van HLD niet. Voorheen waren mijn taken belegd bij de Oudste Officier. Aangezien de Oudste Officier zich ook met andere taken bezig moet houden, zoals de brug, personeel, veiligheid en milieu is dit een erg drukke baan. Omdat er weinig varende startfuncties zijn voor officieren-LD, is het een mooie oplossing om deze te creëren door een HLD op KBW-eenheden te zetten. Aangezien voorheen LD-taken verspreid waren over de Oudste Officier en de schipper/CDE, was het aan het begin even puzzelen met wat het HLD wel en niet zou gaan doen. Eigenlijk ben ik daar de eerste paar maanden voornamelijk mee bezig geweest. Hierbij hielp het wel dat er al drie andere HLD's waren op

de mijnenjagers. Zo kon ik veel overnemen uit de door hen opgemaakte functiebeschrijving. Al met al heeft dit uiteindelijk geleid tot een uiteenlopend takenpakket. Dit takenpakket omvat onder andere het zijn van divisiechef LD, hoofd medische actie dienst (HMAD) in de NBCD-organisatie, juridisch adviseur van de commandant, public affairs officer en toko- en voedingsofficier. Verder ben ik verantwoordelijk voor allerlei administratieve zaken en het adviseren daarover aan de bemanning, het doen

van logistieke aanvragen in het buitenland, deelname in het *Hazard Analysis Critical Control Point*-team (HACCP), deelname in het management-team en voorts allerlei minder voorkomende taken. Zo heb

ik samen met het LDV-team de commando-overdracht ceremonie georganiseerd.

Naast deze 'echte LD-taken' heb ik onlangs ook de Helikopter Indoctrinatiecursus V gedaan. Hierdoor kan ik nu optreden als OBL aan dek bij *vertical replenishment*. Daarnaast was ik afgelopen najaar tijdens de reis in de Middellandse Zee vaak op de brug te vinden om buitenlandse eenheden of andere zaken te fotograferen. Ondanks de hoeveelheid aan taken is er nog steeds voldoende tijd voor nevenfuncties. Zo heb ik me verkiesbaar gesteld voor de medezeggenschapscommissie en help ik bij de voorbereidingen voor de deelname aan de Nijmeegse Vierdaagse door het onderzeedienstdetachement. Op dit moment zit ik ongeveer acht maanden aan boord van de Mercurius. Een plaatsing waar ik het enorm naar mijn zin heb. Enerzijds komt dat omdat ik als LT22 (LD) veel verantwoordelijkheden heb gekregen die je op grote bovenwatereenheden (GBW) pas veel later krijgt (ware het niet dat alles wat kleiner in schaal is op de Mercurius) en anderzijds door de goede en gezellige sfeer aan boord. Daarnaast heb ik al twee mooie reizen mee mogen maken (naar de Middellandse Zee en Noorwegen) en staat er nog veel moois op de planning. Dat dit werkschip niet zo stabiel op de golven ligt neem ik met alle liefde op de koop toe.

'Ik heb als LT22 veel
verantwoordelijkheden gekregen
die je op grote bovenwatereenheden
pas veel later krijgt'

Zr.Ms. Mercurius (eigen collectie)

'Teeckenaer van de vloote'

Willem van de Velde & Zoon bijeengebracht in het Scheepvaartmuseum

Het is een lang gekoesterde wens: een expositie waarin de werken van Willem van de Velde de Oude en de Jonge verzameld zijn. Niet in de eerste plaats omdat beide zeekunstenaars onlosmakelijk verbonden zijn met het Nederlandse collectieve geheugen aan het zeewezen. Twee werken van beide heren behoren tot de eerste aankopen (1916-1917) voor de collectie van wat uiteindelijk het Scheepvaartmuseum zou vormen. 'Als er een kunstenaar is, of eigenlijk twee kunstenaars, waarover het Scheepvaartmuseum altijd al een tentoonstelling en publicatie heeft willen maken, dan zijn het vader en zoon Willem van de Velde', zo geeft directeur Michael Huijser toe in de inleiding van de expositiecatalogus.¹

De aankoop van twee wandtapijten naar ontwerp van Van de Velde in januari 2020 bleek de katalysator te zijn om deze wens in vervulling te laten gaan. De KVMO ging in gesprek met hoofd collecties Jeroen van der Vliet, om antwoord te krijgen op de vraag waarom juist deze twee zeventiende-eeuwse schilders zo bepalend zijn geweest voor de perceptie en beeldvorming van het Nederlandse maritieme verleden.

'Wij zien Nederland als een maritieme natie, een zeevarend land. We hebben al eeuwenlang een relatie met het water, onze taal is ermee doorspekt en onze gebruiken zijn erdoor ingegeven. Het is aan het museum om te laten zien dat deze relatie eeuwen teruggaat.' Van der Vliet zit aan een lange tafel in de statige admiraliteitszaal, die na de heropening in 2011 gehuurd kan worden als vergaderzaal voor speciale gelegenheden onder wakend oog van Michiel de Ruyter. Aan zijn rechterhand neemt Vice-admiraal b.d. Matthieu Borsboom plaats. De voormalig C-ZSK en vertrekkend voorzitter van de Raad van Toezicht van het Scheepvaartmuseum knikt: 'Dat is ook het motto van het museum: water verbindt werelden.' Van der Vliet vervolgt: 'We zijn en blijven op zoek naar relevantie. Dit proberen we te doen door water te koppelen aan hedendaagse problematiek. Kijk bijvoorbeeld naar het vastlopen van het containerschip MS *Evergiven* in het Suezkanaal medio 2021. Dit heeft veel voor het museum betekend, omdat men geconfronteerd werd met de gevolgen van het vastlopen van transport over zee. Maar denk ook aan *Rijzend Water*, de internationale expositie van fotograaf Kadir van Lohuizen over de gevolgen van de klimaatcrisis. Water is alomvattend.'

De verovering van de Royal Prince tijdens de Vierdaagse Zeeslag,
1666 door Willem van de Velde de Oude (Staatliche Kunsthalle Karslsruhe, inv. 2772)

Het marine-DNA

Borsboom, die vlak na zijn benoeming tot C-ZSK plaatsnam in de Raad van Toezicht, kreeg tijdens zijn plaatsing de leiding over het doorvoeren van drastische bezuinigingsmaatregelen: 'Dat doet echt wel wat met de motivatie van het marinepersoneel.' Initiatieven om de geschiedenis van de Koninklijke Marine samen te vatten in een canon en daarmee bij te dragen aan de collectieve identiteit van de marineofficier en het Nederlandse zee-wezen ontstonden in deze periode. 'Als je naar de marine gaat dan ben je in zekere mate maritiem geïnteresseerd. Ik wist er helemaal niets van af. Tot op dat moment kwamen er in mijn familie geen beroepsmilitairen voor. Dat we in Den Haag relatief dicht bij de kust woonden was het enige aanknopingspunt', herinnert Borsboom zich. 'Als Adelborst heb ik mij aange-meld als bestuurslid bij de vereniging Onze Vloot, want ik wilde graag meer weten over onze maritieme geschiedenis. Zo heb ik kennisgemaakt met varend Nederland.'

Volgens Borsboom is dit bij uitstek wat het Scheepvaartmuseum laat zien: 'Ik denk dat dit museum het maritieme DNA van Nederland vertegenwoordigt en daarbinnen dus ook het marine-DNA. Je ziet de samenhang tussen de Nederlandse maritieme keten en de Koninklijke Marine. Het besef daartoe mag best wat meer doordringen bij de admiraliteit.'

Dat de perceptie van onze zeevaartgeschiedenis verandert door het huidige publieke debat is volgens de VADM b.d. juist het resultaat van de inspanningen die het museum heeft geleverd om nieuwe perspectieven te presenteren. 'Dat is wel de kanteling die ik in mijn tijd in de Raad van Toezicht heb meegemaakt, die van de klassieke museale exposities van mooie, thematische attributen die het museum heeft liggen of heeft geleend naar het laten zien van verschillende aspecten uit onze geschiedenis die de discussie oproepen.' De relevantie van het museum in het maatschappelijk debat is veel belangrijker geworden. Borsboom vervolgt: 'Het is niet voor niets dat ze in het Scheepvaartmuseum zijn begonnen met het laten zien van het controversiële verleden van de Nederlandse slaven-nijhandel. Als je het hebt over ons DNA, is dat niet los te zien van elkaar.'

National Maritime Museum

Een van de belangrijkste samenwerkingen van het museum, is die met het National Maritime Museum in Londen. Een groot deel van de collectie staat symbool voor de gedeelde geschiedenis en wederzijdse *goodwill* zorgt ervoor dat uitwisseling van museumstukken frequent plaatsvindt. Een van de hoogtepunten van deze samenwerking vond plaats in maart 2012, toen toenmalig C-ZSK Borsboom de Zr.Ms. Holland charterde voor het leveren van een bijzon-

der stuk uit de collectie van het Rijksmuseum: de spiegelversiering van de *Royal Charles*. Het vlaggenschip van de *Royal Navy* was buitgemaakt bij de Tocht naar Chatham (1667). Toen dit schip in 1673 gesloopt werd, is de spiegelversiering als trofee gehouden. Voor de tentoonstelling *Royal River* had het National Maritime Museum een aanvraag neergelegd bij Van der Vliet, die nét in dienst was gekomen als conservator bij het Rijksmuseum: 'Er kwam een verzoek vanuit Engeland met de vraag of de spiegelversiering in bruikleen mocht worden genomen voor een grote tentoonstelling. Ik was nog maar net conservator en sinds de beslagname van de *Royal Charles* in 1667 is

de spiegel nooit uitgeleend.

We vroegen de Koninklijke Marine vervolgens om hulp; enerzijds om het uitlenen wat meer aandacht te geven, maar ook om de intentie duidelijk te maken dat dit een uitzonder-

lijk verzoek was.' Tot Van der Vliets grote verrassing bleek C-ZSK Borsboom gewillig: 'We kregen direct een enthousiaste reactie en er werd zelfs een schip aangeboden om de spiegelversiering over te brengen. Daar kon ik eigenlijk alleen maar van dromen.'

Borsboom voegt daaraan toe: 'Door de bezuinigingen moest ik alles op een weegschaal leggen. Als je dit soort evenementen gaat ondernemen in een periode waarin vele medewerkers hun baan niet zeker zijn, kan het begrip snel omslaan.' Hij wijst nogmaals op de ontzettend moeilijke periode voor de Koninklijke Marine: 'Door te schuiven met wat financiële middelen die bedoeld waren voor promotie en hierover altijd een open en transparante houding te nemen, ook in de pers, hebben we dit begrip vast kunnen houden en is het een zeer succesvol evenement geweest.' Van der Vliet sluit zich hierbij aan: 'Dat was zo'n enorme zet, dat het Maritime Museum hun onvoorwaardelijke steun heeft uitgesproken voor een Van der Velde-expositie in Nederland, mocht die er ooit komen.'

Geliefd in Nederland én Engeland

Geboren in 1611 te Leiden als zoon van een schipper, was Willen van de Velde de Oude van huis uit misschien niet gestimuleerd om de kwast op te pakken, maar wel geïnspireerd. Door het varende beroep van zijn vader kwam Van de Velde in aanraking met de scheepvaart en in 1633 zette hij in Amsterdam een atelier op, waar hij zich richtte op maritieme onderwerpen.² In wezen brak Van de Velde de Oude met de heersende stijl van de romantische zeeschilderkunst. Waar tijdgenoten zich concentreerden op olieverfpaletten en mythische beeldvorming ging Van de Velde de Oude een compleet eigen richting op met bijzonder gedetailleerde monochrome penschilderingen op perkament. Rond de jaren 1650 werd Van de Velde de Oude uitgezonden als oorlogskunstenaar en maakte in beeld en in schrift ooggetuigenverslagen van enkele zeeslagen in opdracht van de admiraliteit. Hij zou zo'n zes

Het vertrek van de Nederlandse oorlogsvloot naar Denemarken,
17 oktober 1658, Willem van de Velde de Oude (Het Scheepvaartmuseum)

De Solebay Tapijten, naar ontwerp van Willem van de Velde de Oude (Het Scheepvaartmuseum)

keer zijn meegereisd met de Staatse vloot tijdens de Engelse zeeoorlogen. Met een grafietstift legde hij op lange stroken papier de strijd vast, die later in het atelier werden uitgewerkt tot volwaardige penschilderijen. Van de Velde de Oude had oog voor het zo accuraat mogelijk weergeven van niet alleen het verloop van de zeeslag, maar ook de individuele actoren: de betrokken schepen en haar opvarenden. De werken waren buitengewoon populair en samen met zijn zoon Willem van de Velde de Jonge, die zich voornamelijk richtte op olieverfschilderijen, runde hij een succesvol bedrijf.³

In 1672, wanneer de derde zeeoorlog ontbrandt, vertrokken de Van de Veldes op uitnodiging van keizer Karel II naar Engeland en betrokken het atelier in Queen's House in Greenwich, wat tegenwoordig onderdeel is van het National Maritime Museum. Met het Engelse hof bouwden

zij als oorlogskunstenaar een goede band op. In deze periode kwam onder andere de opdracht voor het ontwerpen van een aantal wandtapijten, waarvan het Scheepvaartmuseum er in januari 2020 twee aan zou schaffen. In 1688-1689, naar aanleiding van de *Glorious Revolution* waarbij stadhouder Willem van Oranje koning van Engeland, Schotland en Ierland werd, zagen de Van de Veldes zich zonder koninklijke opdrachtgever. Zij bleven echter onverminderd populair en gingen zich toeleggen op de vrije markt.

De grootste aankoop ooit

Van der Vliet vertelt: 'Als kind had ik al een fascinatie voor schepen en scheepvaart. Thuis las ik boeken met daarin afbeeldingen van de penschilderijen van Willem van de Velde. Die minutieuze lijntjes tekende ik dan graag na. Nooit had ik gedacht om hier later een expositie aan te wijden.' Van der Vliet denkt terug aan het inrichten van de zeezaal in het Rijksmuseum, waar het idee ontsprong om ooit eens een verzameling uit het oeuvre van vader en zoon Van de Velde bijeen te brengen. 'Bij het scheepvaartmuseum gingen we er werk van maken.' Hiervoor had Van der Vliet echter wel een aantal topstukken nodig en opnieuw keerde hij zich tot het National Maritime Museum. 'We hadden bij het concept voor de tentoonstelling al wel de intentie om een wandtapijt naar ontwerp van Van de Velde op te nemen. We wisten dat er zes sets tapijten zijn gemaakt: één ervan is te zien in het National Maritime Museum en de rest is in bezit van het Engelse hof in Hampton

Court. Hoewel we toestemming kregen om een set te lenen voor de expositie, kwam de TEFAF [The European Fine Art Association] in de lucht met het bericht dat zij er twee te koop hadden!'

Borsboom en Van der Vliet springen allebei op van hun stoel bij het terugdenken aan die bijzondere periode. Het bleek dat er rond 1685-1688 nog een serie tapijten is

vervaardigd voor een bevelvoerder van de Engelse vloot. 'Er gebeurt dan opeens van alles', vervolgt Borsboom, 'de museumdirecteur wordt gebeld, daarna de Raad van Toezicht en de voorzitter van de vriendenvereniging. Het gonsde rondom de TEFAF dat het Scheepvaartmuseum iets met die wandtapijten moest doen.' 'Het is tot nu toe de grootste aankoop van het Scheepvaartmuseum,' legt Van der Vliet uit, 'maar het was in de moeilijke Brexit-periode wederom niet gelukt zonder hulp van onze Engelse collega's in Greenwich.'

'De Tocht naar Chatham was, hoe vernederend voor de Engelsen, de genesis van een periode van grootse Engelse maritieme successen'

De zeeslag bij Kijkduin, 21 augustus 1673, Willem van de Velde de Jonge, ca. 1687 (Het Scheepvaartmuseum)

De expositie in het maatschappelijk debat

In *Het Parool* van 10 mei 2019 zegt Van der Vliet in een interview met journalist Dieuwertje Mertens dat het Scheepvaartmuseum niet wil verzanden in dezelfde eeuwenoude clichés, maar ‘een andere geschiedenis [wil] vertellen.’ Zo worden termen als de ‘gouden eeuw’ tussen aanhalingstekens en zonder hoofdletters geschreven. ‘De tentoonstelling laat zien hoe Nederland als maritieme natie is gevormd in de zeventiende en achttiende eeuw. Hoe kijken we vanuit het heden naar dit verleden?’⁴ Waar past de expositie Willem van de Velde & Zoon hierin? ‘Ik probeer altijd duidelijk te maken dat water ons allemaal raakt. De expositie moet binnen het beleid van het gehele museum passen. Scheepvaart heeft een enorme rol gespeeld in het bij elkaar brengen van de wereld, het uitwisselen van culturen en het vormen van vooroordelen.’

‘Die wandtapijten zijn uiteindelijk vervaardigd voor de Engelse koning om te reflecteren op een conflict tegen de Nederlanders. Ook al was de slag onbeslist, het was in zijn belang om het als een overwinning neer te kunnen zetten. We kunnen dan juist laten zien dat een kunstenaar die wij zien als “Nederlands” gevraagd wordt een ontwerp te maken in Engelse dienst, die tijdens een oorlog tegen Engeland vertrekt om te werken voor een Engelse koning.’ Van der Vliet wijdt uit: ‘Dat vinden wij in hedendaagse begrippen misschien een rare zet, maar het staat juist symbool voor het durven benaderen van onze zeegeschiedenis vanuit een ander perspectief. Wij zullen er net zozeer voor openstaan om een Spaans schilderij van een zeeslag met Nederland in onze collectie op te nemen, omdat het ons maritieme verleden benadert vanuit een andere hoek. Wij hebben er ook nadrukkelijk voor gekozen om de wandtapijten te betitelen als de ‘Solebay wandtapijten’, om ook de Britse tapijtindustrie te betrekken bij deze werken en ze niet uitsluitend toe te schrijven aan de ontwerper.’

Van der Vliet concludeert dat het streven van zijn Engelse collega’s om te reflecteren op een moeilijke periode in hun zeevaartgeschiedenis, hem juist heeft geïnspireerd om hetzelfde te doen: ‘Het is een mooie opgave om vaker

te kijken naar de verhalen van verlies. Daar leert een natie veelal meer van dan uit de overwinningen. De Engelsen zijn hier verrassend open in. De Tocht naar Chatham was, hoe vernederend voor de Engelsen, de genesis van een periode van grootse Engelse maritieme successen. Wellicht kunnen wij hier nog wat van leren, om niet telkens hetzelfde verhaal te vertellen.’

Het bestuur van de KVMO bedankt Jeroen van der Vliet, Matthieu Borsboom en Het Scheepvaartmuseum voor de mogelijkheid dit interview af te nemen, alsmede de toegang tot het unieke beeldmateriaal. De expositie Willem van de Velde & Zoon is tot 27 maart 2022 te zien. Kijk voor meer informatie op www.hetscheepvaartmuseum.nl.

V.l.n.r. VADM b.d. Matthieu Borsboom, voorzitter KVMO KLTZ Rob Pulles en hoofd collecties Jeroen van der Vliet

Noten

- 1 Van der Vliet, J., Willem van de Velde & Zoon, Het Scheepvaartmuseum (uitgeverij TOTH, 2021), p. 5
- 2 Van der Vliet, J., p. 22
- 3 Van der Vliet, J., p. 15
- 4 Mertens, D., Opgestoken vingertje. Republiek aan zee: gedicht voor tentoonstelling, *Het Parool* (vrijdag 10 mei 2019), p. 14-15, geraadpleegd op 1 maart 2022.

Over de Grens

Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949

Auteurs	NIOD, NIMH, KITLV
Uitgever	Amsterdam University Press, Amsterdam (2022)
Omvang	592 blz.
Prijs	€ 39,99
ISBN	9789463726382

Gepresenteerd op 17 februari 2022. Over de Grens is het samenvattende deel van een grote studie naar het gebruik van structureel extreem geweld tijdens de Indonesische dekolonisatieoorlog. In 2016 heeft de overheid besloten om het NIOD, NIMH en KITLV financiële middelen te geven voor een diepgaand onderzoek. Op basis van acht afzonderlijke studies zijn in dit deel de belangrijkste conclusies verzameld. Naast het onderzoek naar de geweldpleging, wordt er ook gekeken naar hoe de Nederlandse overheid en samenleving tijdens en vlak na de oorlog zijn omgegaan met het extreme geweld. Tegelijkertijd zal ook een Engelstalige versie verschijnen.

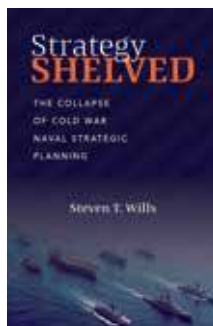
Warship No. 13

Tripartite-minehunter HAARLEM

Auteur	Bob Roetering
Uitgever	Lanasta, Odoorn (2022)
Omvang	52 blz.
Prijs	€ 14,95
ISBN	9789086164035

In de nieuwste uitgave van de serie *Warships* van uitgeverij Lanasta komt de mijnenjager Haarlem van de Alkmaarklasse aan bod. Rijkelijk voorzien van beeldmateriaal en technische specificaties, gaat voormalig commandant van de Mijnenbestrijdingsdienst Bob Roetering niet alleen in op de kenmerken

van de mijnenjager, maar ook op de unieke samenwerking van Nederland, België en Frankrijk in de totstandkoming van dit platform. In mei 1975 kon deze overeenkomst worden gesloten in wat men de Tripartite is gaan noemen. Lanasta levert wederom een prachtig vormgegeven materieelstudie aan.

Strategy Shelved

The Collapse of Cold War Naval Strategic Planning

Auteur	Steven T. Willis
Uitgever	Naval Institute Press, Annapolis MD (2021)
Omvang	304 blz.
Prijs	€ 55,95 (Libris)
ISBN	9781682476338

Een Amerikaanse casestudy naar de verschuiving van het maritiem strategisch denken tussen de opkomst van de 'Maritime Strategy' van de jaren '80 en het einde van de Koude Oorlog begin jaren '90. Voormalig USN marineofficier Steven T. Willis analyseert in *Strategy Shelved* de geleidelijke deconstructie van het onder Ronald Reagan opgestelde maritiem strategisch plan om de *US Navy* weer op peil te krijgen, nadat deze als gevolg van de Vietnamoorlog te maken kreeg met forse bezuinigingen. Na de val van de Sovjet-Unie verdween het draagvlak voor een *600-ship-navy* en kwam de *Maritime Strategy* op de plank te staan.

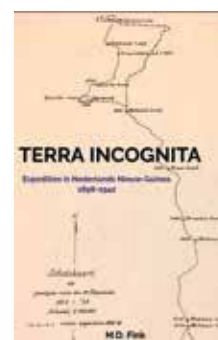

Samen op eigen kracht

Militair Revalidatiecentrum Aardenburg, 1946-2021

Auteur	Elsa Miedema
Uitgever	NIMH & MRC
Omvang	254 blz.
Prijs	ePub te downloaden via defensie.nl
ISBN	n.v.t.

Eind 2021 was het 75 jaar geleden dat het Militair Revalidatiecentrum op landgoed Aardenburg in Doorn werd opgericht. Ter gelegenheid hiervan schreef historica Elsa Miedema, begeleid door het NIMH, *Samen op eigen kracht*: een eerbetoon aan het steunpunt in de revalidatie van Nederlandse militairen. Met haar engagerende schrijfstijl en onder begeleiding van prachtig beeldmateriaal, weet Miedema de lezer te imponeren met de persoonlijke verhalen van diverse revalidanten -en hun begeleiders- die zij voor deze publicatie geïnterviewd heeft. 'Eén waar Defensie en ik trots op zijn', aldus CSK Eichelshoim over het MRC.

Terra Incognita

Expedities in Nederlands Nieuw-Guinea, 1898-1942

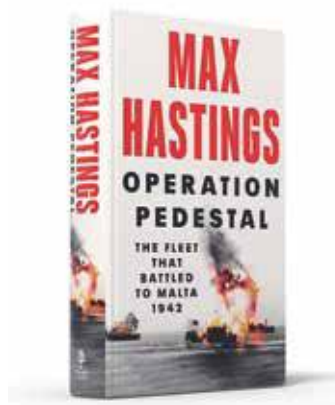
Auteur	Martin Fink
Uitgever	eigen uitgave
Omvang	152 blz.
Prijs	€ 17,99
ISBN	9789464485745

In *Terra Incognita* schetst KLTZ dr. Martin Fink de lotgevallen van de expedities in Nederlands Nieuw-Guinea tussen 1898, wanneer een permanent Nederlands bestuur wordt gevestigd, en 1942. Aangemoedigd door bestuurlijke, wetenschappelijke, religieuze en sportieve motieven trekken kapitein Franssen Herderschee, overste Kremer, dr. Lorentz, dr. le Roux, Pater Tillemans, officier van gezondheid Versteeg en anderen de binnenlanden van Nieuw-Guinea in. Het wordt een race om als eerste Nederlander de hoogste bergtoppen te bereiken. Een zoektocht naar dwergvolkeren, etnografica, flora en fauna, rivierlopen en een jarenlange inspanning om het terra incognita in kaart te brengen.

Boeken

Operation Pedestal *The fleet that battled to Malta, 1942*

Auteur	Max Hastings
Uitgeverij	Hollands Diep, Amsterdam (2021)
Omvang	464 Blz
Prijs	€ 34,99
ISBN	9789048852758

'Operation Pedestal: The Fleet that Battled to Malta' is Max Hastings' eerste boek over maritieme oorlogsvoering, maar kan zonder meer een nieuwe klassieker in zijn indrukwekkende oeuvre genoemd worden. Hij kiest hier voor dezelfde benadering van zijn eerdere 'Das Reich', maar in plaats van het Franse verzet te beschrijven via een historische cameo, schetst hij nu de kern van maritieme oorlogsvoering in de Tweede Wereldoorlog aan de hand van Operatie *Pedestal*. Hiervoor is hij een uitmuntende kandidaat. Niet alleen heeft hij als historicus een diepgaande kennis van de materie, maar als journalist aan boord van de Britse *Task Force* tijdens de Falklandoorlog weet hij uit ervaring wat luchtaanvallen op schepen kunnen betekenen.

Opvallend blijft hoe hij schijnbaar moeiteloos de fundamentele vragen van de geallieerde grote strategie, de strategische rol van Malta in de Middellandse Zee, het complexe weefsel van operationele bewegingen van schepen en vliegtuigen en de cruciale tactische details die op het scherpst van de snede het verschil maken weet te combineren met een intens menselijk verhaal. Want dit laatste is waar dit boek in uitblinkt. De lezer zal ongetwijfeld een goed beeld krijgen van Operatie *Pedestal*. Spitsroeden varende naar Malta leest de tocht als een dramatisch avontuur, met onderzeeboten, bommenwerpers, kruisers en motortorpedoboten die klaarliggen om het konvooi te vernietigen. Het is ook glashelder hoe de oorlogsvoering op zee al tijdens de Tweede Wereldoorlog gedomineerd wordt door vliegtuigen en onderzeeboten.

Maar wat Hastings echt fantastisch weet neer te zetten, is hoe belangrijk de mensen in en rond die schepen zijn. Om te beginnen bij de top. *Pedestal* was zo goed als zeker nooit uitgevoerd zonder de stuwende wil van Churchill, die om strategische redenen vastbesloten was Malta in de strijd te houden en bereid was daarvoor mensen en schepen op te offeren. Niets illustreert dit laatste beter dan dat het konvooi waar het allemaal om draaide uit meer schepen bestond dan de haven van Malta kon herbergen: schepen zouden onvermijdelijk verloren gaan. Maar hier is in dit boek niets onpersoonlijks aan. Als één anonieme groep als helden uit het verhaal springt zijn het de stokers die diep in het ruim de vitale machines van de schepen in actie houden, zich goed bewust dat er enkel een dunne stalen plaat tussen henzelf en stoom onder hoge druk en een uit het niets opduikende torpedo staat. Want zeeoorlog is genadeloos. Er valt in het boek bij de Britten, Duitsers en Italianen weinig persoonlijke animosit-

eit te bespeuren, maar dat neemt niet weg dat ze allemaal hun uiterste best doen om elkaar te doden en die dood slaat op een schip vaak plotsklaps en massaal toe. Hier valt duidelijk een lijn te trekken van John Keegan's 'The Price of Admiralty' naar 'Operation Pedestal': een oorlog op zee kan alleen gewonnen worden als je bereid bent om schepen te verliezen. Zonder zich van gemakkelijke kritiek op de Italianen te bedienen, contrasteert Hastings dit met de weifelende Mussolini die uiteindelijk niet de moed had een paar kruisers te riskeren om het konvooi de genadeklap uit te delen. In een tijd waarin opereren op zee lang 'veilig' leek is dit een belangrijke les. Houd rekening met verliezen, maar laat je hier niet door afschrikken.

Op de schaal van een schip is het duidelijk hoe belangrijk leiderschap en *damage control* zijn. Dit laatste maakte vaak het verschil uit tussen een beschadigd en een verloren schip. Het perfecte voorbeeld is de tanker *SS Ohio*, het belangrijkste schip van het hele konvooi. Misschien had Malta nog kunnen overleven zonder de lading van dit schip, maar het had zeker niet meer kunnen vechten. Maar door een combinatie van wilskracht, eersteklas *damage control parties* en een goedgebouwd schip wisten de Britten toch deze zwaar beschadigde tanker de haven van Valetta binnen te krijgen en hiermee ondanks de verschrikkelijke verliezen het strategische doel van *Pedestal* te bereiken. Dit alles maakt *Operation Pedestal* een boek dat voor iedereen die geïnteresseerd is in maritieme oorlogsvoering niet in de bibliotheek mag ontbreken en bovenal, een boek dat in één keer uitgelezen zal worden. Want het blijft een fantastisch verhaal van heldenmoed en doorzettingsvermogen.

F. Mertens MA
Strategy & practice bij Distant Vision

Van muur tot muur

De wereldpolitiek sinds 1989

Auteur: Jonathan Holslag

Uitgever: De Bezige Bij, Amsterdam (2021)

Omvang: 416 blz.

Prijs: € 34,99

ISBN: 9789403138114

Jonathan Holslag geeft het ruiterlijk toe: 'Dit boek laat zich niet makkelijk nonchalant lezen' (p.28). Nu ik het uit heb kan ik dit beamen. Ik heb bij vlagen geworsteld met het boek en nog meer met deze recensie. De auteur wil veel, te veel doen in een relatief beperkt bestek (hopelijk stap ik niet in dezelfde valkuil). Dit resulteert in een boek met veel gebreken, maar ook belangrijke inzichten.

Het belangrijkste bezwaar is de oneigenlijke tegenstelling die de auteur aan het begin van het boek opwerpt. Holslag schetst een beeld van de wereld net na de val van de Berlijnse Muur. Een wereld waar de triomf van het Westen werd afgekondigd. Het liberalisme had gewonnen, mondialisering zou zegevieren en de hele wereld zou profiteren. Dertig jaar later blijkt er weinig terecht te zijn gekomen van deze hoge verwachtingen. Nationalisme viert hoogtij en opnieuw worden er overal muren gebouwd, met de muur tussen de Verenigde Staten en Mexico als het meest sprekende voorbeeld. Optimisme versus teleurstelling levert een mooie tegenstelling op, maar die is daarmee nog niet waar. Als je de val van de Muur ziet als het begin van een periode van vrede, voorspoed en vooruitgang, dan kan de huidige wereld teleurstellend zijn. Maar als je dat utopische beeld niet had dan ziet de wereld van vandaag er ook niet zo mislukt uit.

Logisch gevolg van dit uitgangspunt is dat het een zeer duister boek is geworden. Het failliet van het liberalisme wordt overschaduwd door de dreigende opkomst van China en dit wordt nog eens verergerd door de lange rij van fouten die het Westen in haar buitenlandbeleid heeft gemaakt. De langzame ineenstorting van Amerika, de uitholling van onze economie en het verlies van onze burgerzin; er is geen enkel lichtpuntje te ontdekken. De auteur grijpt de belofte van een heilzame wereldorde aan om 400 pagina's rampspoed over de lezer uit te storten.

Het lijkt wel of de auteur twee boeken in een keer wil schrijven. Aan de ene kant een overzichtswerk van de wereldpolitiek van de afgelopen dertig jaar (op zich al geen gemakkelijke opgave). En aan de andere kant een betoog over de relatieve ondergang van het Westen. Het eerste boek komt lang niet altijd uit de verf. Bij de behandeling van de politieke situatie in het Midden-Oosten staat bijvoorbeeld de zin: "Verder waren er nog kleine, maar vaak ambitieuze landen zoals Oman, Qatar, de VAE, Bahrein Jordanië, Syrië en Libanon" (p.156). Zonder verdere

toelichting en zonder dat deze landen elders nog aan bod komen. Zo'n zin heeft weinig toegevoegde waarde, het lijkt er meer op dat de auteur zich verplicht voelde deze landen te noemen in het kader van een compleet overzicht van de recente internationale politiek.

Het andere boek, dat op ingewikkelde wijze met het eerste boek is verweven, is echter wel degelijk de moeite waard. Als je *Van muur tot muur* leest als een betoog over de relatieve neergang van het Westen dan biedt het zeer interessante inzichten. Holslag behandelt een aantal grote ontwikkelingen die de wereldpolitiek sinds 1989 hebben vormgegeven. Hij weet deze ontwikkelingen ook te analyseren en te duiden. Dat is knap. Hij zegt niet alleen wat er gebeurt, maar ook waarom dit van belang is voor ons op dit moment. Volgens Holslag ondermijnt het Westen zichzelf. Door de maakindustrie naar China te verplaatsen maakt het de eigen economie zwakker. Door mislukte militaire operaties in het Midden-Oosten verkwaamt het de goede reputatie. Door burgers alleen te zien als consumenten en stemvee ondermijnt het de eigen liberale waarden. Door dit soort ontwikkelingen in samenhang te beschrijven ontstaat een complex en ontluisterend beeld van de positie van het Westen vandaag de dag.

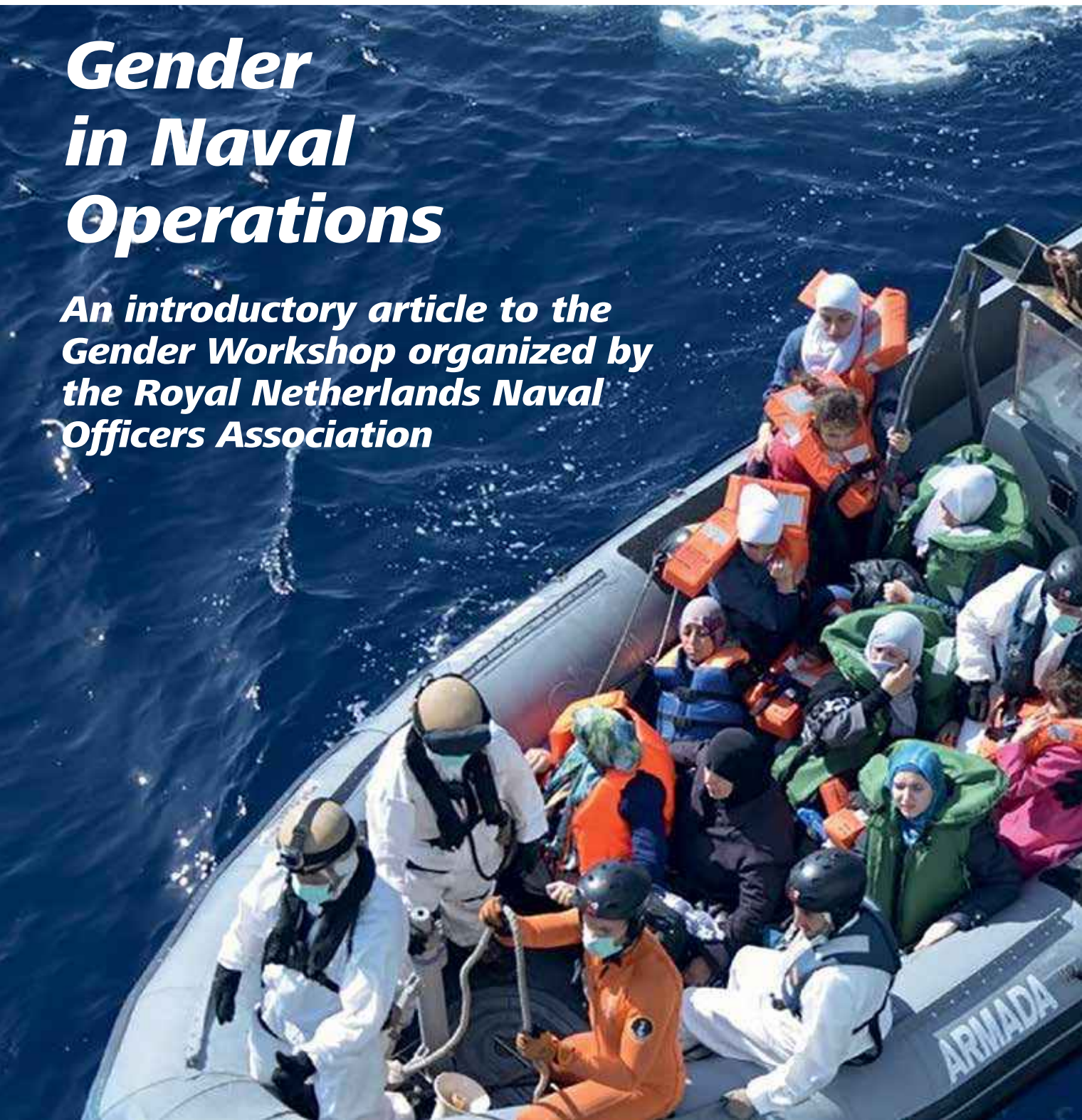
Van muur tot muur is geen gemakkelijk boek. Ik zou het niet aanraden aan de lezer die een eerste introductie wil op de geschiedenis van de wereldpolitiek van de afgelopen dertig jaar. Het is meer geschikt voor de ervaren lezer op het gebied van internationale betrekkingen. Voor diegene die meer wil weten over de dieper liggende factoren die onze recente internationale politiek beïnvloeden.

Drs. J.C. Plesman

Docent veiligheidskunde Avans Hogeschool

Gender in Naval Operations

***An introductory article to the
Gender Workshop organized by
the Royal Netherlands Naval
Officers Association***

Victims of human trafficking are being rescued by ESPS Canarias and transferred to HMS Richmond during Operation Sophia in the Mediterranean, 2015 (CSDP EEAS, Flickr)

Integrating gender into the external work and internal ways of working of security sector institutions has been a growing theme over the past two decades. Even though it has grown in prominence as a theme, it remains an issue that is often met with resistance, is ill-understood or both. In part, this opposition has been due to how it has sometimes been framed – as something that is external and additional to the ‘actual’ work of the security sector; as something that is a negative, even personal, attack on people, beliefs and traditions; or as something that is too complex and esoteric to understand, let alone implement.

Gender and the provision of security

One of the areas of security provision where gender has been the most prominent has been conflict-related sexual violence. Whereas in previous centuries it had been regarded as an 'unfortunate' consequence of war, preventing and responding to sexual violence in war is now a central element of security policy, especially for peace and stabilization missions. While much of this work happens on land, it is also increasingly an element that needs to be integrated into naval missions: ship crews rescuing people at sea, for example need to be able to identify and properly respond to victims of different kinds of sexual and gender-based violence, but also ensure that further cases do not occur on board or when they are disembarked on land. This violence mostly occurs against women and girls, but men and boys as well as transgender persons may be targeted.

'Integrating a gender perspective (...) is also about making the security sector institution, in this case the navy, a more functional, attractive and effective working environment, and one that better reflects society'

Gender expectations are also drivers of different forms of armed violence. In most societies, men and boys are expected – and often forced – to go into battle, be it to defend their community or attack others. War has historically been seen as a time and place for men to 'prove their manliness' and the military has often been seen as an institution that turns 'boys into men', especially when and where there is conscription. However, expectations of what it means to be a man can drive conflict and armed violence in more subtle ways. One of the factors contributing to piracy in the Horn of Africa has been the expectation on men to be economic providers for their families and communities, and piracy became a viable, potentially lucrative, if highly risky option after the collapse of fishing and the lack of other opportunities on land. In Syria and Libya, many of the men joining armed groups have done so not for ideological reasons or out of a wish to be a warrior, but simply as a way to earn a living in the absence of any other jobs.

Increasingly, 'gender' as a concept itself is also becoming a symbolic and literal battleground. Pushing back against notions of gender equality or LGBTIQ rights has become part of the political agenda not only of religious extremist groups, such as Islamic State or Boko Haram, but also of right-wing paramilitary groups and ultra-nationalist movements. In discussions with Ukrainian women's rights organizations, I was also told of how online and social media debates on gender issues were increasingly becoming a site of hybrid warfare, where discussions on gender were being utilized as an area to sow social discord, increase distrust and question democratic values and institutions more broadly. Increasingly, cyberspace is also becoming a site of online misogyny and attacks against socially and politically active women, which has

Gender, to be brief, is about the ways we are expected to – and expect others and ourselves to – act as women, as men or as persons with other gender identities. It is also present at the symbolic level, with some things associated more with 'manliness' and others with 'femininity,' be it what we wear, what we eat, what we drink, what sports we play, what hobbies we have, how we walk or how we talk. Gender is also deeply ingrained into our institutions and ways of working. This is also reflected in how we think about security: 'hard' security and the institutions that provide it have been traditionally associated with men and masculinity; 'soft' security with women and femininity.

Because gender is so omnipresent, we are all in essence gender experts: all of us know what is expected of women and men in our society, as all of us make judgements on that on a daily basis in our lives. Gender is however not only something that is there in the background of our lives, it is also essential to the work of security sector institutions – externally, internally and at the policy-level.

spilled over into real life violence, and even targeted killings of women, including in the UK, Canada, Germany, USA, Norway, Sweden and Finland. In all of these new security threats, gender is central, and understanding its role is key to countering them.

Gender within the security sector

Gender is not only an integral part of the work of understanding security risks and responding to them, it is also central to the way the security sector works internally. Gender expectations and gendered institutional cultures are especially poignant in the military, because it has historically been heavily male-dominated and associated with particular understandings of what it means to be a military man: to be stoic, tough, rational, reliable, to be a protector and to use controlled violence when necessary. In some cases, these attributes have been taken to the extreme, leading to cases of bullying, mobbing, hazing, sexual abuse and violence, and forms of 'toxic' masculinity. More subtly, however, the difficulties of transitioning from military expectations of masculinity to life as a civilian man has often been experienced a difficult one, especially if it is compounded by the after-effects of combat stress and trauma. For example, former military personnel in the UK and USA, especially men, have been over-represented among suicides, substance abusers and the homeless.

Integrating a gender perspective into the internal workings of a security sector institution is however not only about the negatives, such as preventing sexual harassment or a better response to trauma. It is also about making the security sector institution, in this case the navy, a more functional, attractive and effective working environment, and one that better reflects society. This makes it possible to attract more talent from a wider pool of the population, increase job satisfaction – but crucially also have better possibilities of addressing the complex and gendered security challenges of the 21st century. In spite of fears that the presence of more women or of openly sexually diverse staff would undermine military *esprit de corps*, research tends to show that most service personnel appreciate increased diversity and the changes it has brought in the workplace.

Gender and Policy Frameworks

Straddling the internal and external spheres of the Royal Netherlands Navy's work are the policy guidelines that direct its work. Gender is most prominent in the Women, Peace and Security (WPS) Agenda, enshrined in ten United Nations Security Council Resolutions as well as the Dutch WPS National Action Plan, NATO's WPS Action Plan and the EU WPS Action Plan. The WPS Agenda focuses on the four pillars of ensuring women's full participation in all peace and security related processes and institutions; the prevention of and protection from all forms of violence against women and girls; as well as ensuring women's and girls' full participation in post-conflict and post-disaster relief and recovery processes.

The Netherlands is currently on its fourth WPS National Action Plan, which covers the work of Dutch and local non-governmental organizations in conflict-affected

countries and in the Netherlands, but also mandates ministries to promote its goals. The Netherlands Ministry of Defence (MOD) is a co-signatory of the Dutch WPS National Action Plan, and the Netherlands Armed Forces have been active for over 15 years, including in terms of integrating gender perspectives into peacekeeping and stabilization missions and increasing women's participation. The Netherlands and Spain have for example for years run a joint international training course on integrating gender perspectives into such operations and the Dutch Armed Forces have also trained international peacekeepers on WPS. Since 2016 the MOD has been implementing its own Gender Defence Action Plan internally, which is now in its second iteration.

Beyond the immediate WPS frameworks, the Royal Netherlands Navy is also mandated otherwise to ensure that it both helps uphold Dutch laws and its commitments, ranging from internal guidelines to international frameworks, on gender equality, women's and minority rights, diversity and equal access, and that it integrates these into its work.

Gender is therefore not something external to the mission, the mandate, the work, the institutional culture and to the staff of the Royal Netherlands Navy, but rather an integral part of these. Understanding the role gender plays is crucial to understanding the operating environment and security challenges, from gender-based violence to piracy, from human trafficking to hybrid warfare. It is also central to improving the working environment and meeting the needs of all members of the force, regardless of their background and identity.

Henri Myrntinen is a Gender, Peace and Security researcher and consultant. This article is an introduction to the Gender Workshop organized on Thursday the 17th of March at the Royal Netherlands Naval base in Den Helder. The workshop is hosted by Myrntinen. Entry to attend the workshop is now closed.

Henri Myrntinen

Rood noch oranje

De sociale strijd van de Nederlandse marinematroos, 1870-1914

Het hoofdbestuur van de Matrozenbond en de afgevaardigden van de verschillende afdelingen op de algemene vergadering van januari 1904 (collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie)

‘Wat slechts eenige jaren geleden door allen buiten de marine, ja zelfs door het overgrote deel der zeeofficieren ook maar in de verste verte niet vermoed werd, is plotseling aan het licht gekomen, nl. dat een groot gedeelte onzer mindere schepelingen adepten zijn der sociaal-democratische partij.’ Deze alarmerende woorden schreef een anonieme marineofficier in het *Algemeen Handelsblad* van 5 januari 1904, naar aanleiding van het optreden van de Matrozenbond, de belangenorganisatie van Nederlandse marinematrozen, inzake het wervings- en opleidingsbeleid.¹ Andere marineofficieren deelden deze angst. Volgens een andere officier, ene C. fungeerde de Matrozenbond als een ‘propagandaclub der S.D.A.P.’ (Sociaal-Democratische Arbeiderspartij), die een slechte invloed zou uitoefenen ‘op het moreel, op de militaire karaktereigenschappen en op de Staatsburgerlijke deugden van den schepeling’.²

In november 1918 bereikte bovengenoemde angst voor ‘rode’ matrozen een hoogtepunt, toen Pieter Jelles Troelstra, de voorman van de SDAP, de revolutie aankondigde. Hij wist zich geïnspireerd door de politieke omwentelingen in Duitsland, de spanningen in de Nederlandse samenleving en de onlusten op verschillende kazernes. In reactie op de maatschappelijke spanningen liet schout-bij-nacht J. Albarda de stoommachines van alle marineschepen van de Helderse vloothaven buiten werking stellen. Ook werden bajonetten, geweren en munitie van boord gehaald en werden de schepelingen ontwapend. Een groter blijk van

wantrouwen jegens de manschappen was niet denkbaar. Over deze novembegebeurtenissen van 1918 en de nasleep ervan hebben historici inmiddels het nodige geschreven.³ Aanzienlijk minder aandacht is er voor het feit dat de lagere rangen van het marinepersoneel al sinds het einde van de negentiende eeuw hun onvrede uitten over de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden. Waar kwam deze ontevredenheid vandaan en op welke wijze kwam deze tot uiting? En hoe moet de angst voor een ‘rode vloot’ in dit verband worden geduid? Over die vragen en de beantwoording ervan gaat dit artikel.

Matrozen verrichten herstelwerkzaamheden aan hun plunje, ook wel 'lappen en naaien' genoemd (collectie NIMH)

De metamorfose van de KM

Tussen grofweg 1820 en 1890 waren de Nederlandse zeestrijdkrachten verwickeld in een ingrijpend moderniseringsproces. Gedurende deze periode veranderde de marine van een decentrale organisatie in een centraal aangestuurd, bureaucratisch apparaat. Ook technisch gezien maakte zij een enorme transformatie door. Zo werd onder meer zeil vervangen door stoom en hout door ijzer en staal. Verder veranderde er ook wapen-technisch het nodige, zo maakten bijvoorbeeld voorladers plaats voor achterladers. En waar het vlootpersoneel eeuwenlang veelal tijdelijk in dienst was, greep de marine in de loop van de negentiende eeuw terug op beroepspersoneel dat een loopbaan voor het leven kreeg aangeboden. Door de opkomst van nieuwe functies zoals de stoker en de machinist werd het personeelsbestand steeds diverser. Geleidelijk werden technische kwalificaties belangrijker dan het veel geroemde zeemanschap. Tot slot moesten alle militairen van hoog tot laag een afgestemde opleiding volgen alvorens zij aan boord kwamen. Deze metamorfose, die overigens allerminst vlekkeloos of lineair verliep, leidde ertoe dat verschillende categorieën schepelingen

zich omstreeks de eeuwwisseling als beroepsgroep gingen organiseren. Het bestaan van deze belangenverenigingen laat zich dan ook het best verstaan als een reactie op de veranderingen die in het voorgaande tijdsbestek hadden plaatsgevonden.

Een belangrijke verandering was de invoering van een nieuw werf- en opleidingsbeleid halverwege de jaren zeventig van de negentiende eeuw. De invoering van dit beleid kwam niet zozeer voort uit bewogenheid met het sociale lot van de matroos en evenmin was zij een reactie op de technologische transitie. De opleiding bood vooral een praktische oplossing voor het oude vraagstuk hoe de marine haar personeelsbestand blijvend op peil kon houden. Door jongens van dertien, veertien en vijftien jaar te werven en hen gedurende enige jaren aan wal systematisch op te leiden tot matroos, nam het arbeidspotentieel aanzienlijk toe. Tegelijkertijd bood dat de mogelijkheid meer te selecteren aan de poort en uniforme eisen te stellen. Het belang van een stelselmatige opleiding van jongens tot matroos laat zich moeilijk onderschatten. Meer dan voorheen kon de marine het perspectief van

een loopbaan voor het leven bieden. Eveneens droeg de invoering bij aan de professionalisering van de marineorganisatie. De nieuwe generatie matrozen kwam geleidelijk uit een beter sociaal milieu, beschikte over meer theoretische kennis, was fysiek beter geoefend en had ruimschoots kennism gemaakt met de militaire orde en tucht alvorens zij in actieve dienst kwamen. Daarmee stond de moderne marinematroos omstreeks 1900 objectief gezien hoger op de sociale ladder dan zijn voorganger in het zeiltijdperk.

Deze stijgende scholingsgraad creëerde intussen een ideale voedingsbodem voor onvrede. Veel schepelingen voelden zich miskend omdat het kader, ondanks de professionalisering van de marineorganisatie en veranderingen in de maatschappelijke verhoudingen, bleef vasthouden aan oude

gewoonten en gebruiken. De matrozen ontvingen niet het vertrouwen en respect die zij op grond van hun kennis en werkzaamheden verdienden, althans, zo ervoeren zij het. De houding van veel officieren botste met het groeiende zelfbewustzijn van de matrozen. De schepelingen wilden niet langer afhankelijk zijn van de 'vaderlijke' zorg van de marineleiding, die zij in toenemende mate als bevoogdend en ook als ronduit onrechtvaardig ervoeren. Uit een gevoel van miskenning wilden zij zelf actief naar lotsverbetering gaan streven door een vakorganisatie in het leven te roepen. Zodoende werd in januari 1897 de Algemeene Bond voor Nederlandsche Marine-Matrozen opgericht – in de volksmond beter bekend als de Matrozenbond. De verschillende civiele arbeidersverenigingen golden daarbij als lichtend voorbeeld.

Het optreden van de Matrozenbond

Na enkele moeizame beginjaren groeide de Matrozenbond aan het begin van de twintigste eeuw uit tot een krachtige organisatie. Dat de bond een belangrijke rol kon spelen, had te maken met verschillende factoren. Allereerst maakten de matrozen met vijftig tot zestig procent de meerderheid onder de manschappen uit. Daarbij kwam dat de organisatiegraad hoog was, gemiddeld genomen was zestig procent van de matrozen bij de bond aangesloten. De Matrozenbond was daardoor getalsmatig een factor om rekening mee te houden. In de derde plaats kende de bond een strak geleide, efficiënte organisatie, die zich bijzonder strijdlustig opstelde en confrontaties niet uit de weg ging.

Formeel lag de leiding van de organisatie bij het hoofdbestuur, dat uitsluitend uit schepelingen in loondienst bij de marine bestond. In werkelijkheid hadden de administrateur en de redacteur van *Het Anker* (het bondsorgaan) de touwtjes in handen. De administrateur was in feite verantwoordelijk voor de taken van de voorzitter, secretaris en penningmeester tegelijk. Hij was degene die intern de leiding had. De redacteur – tot halverwege 1903 een gecombineerde functie met de administrateur – was

daarentegen het gezicht naar buiten toe, ook nadat *Het Anker* in de zomer van 1903 formeel los kwam te staan van de Matrozenbond. Door deze loskoppeling kon de minister het hoofdbestuur niet langer aansprakelijk stellen voor de kritische inhoud van het blad. De bond mocht zich gelukkig prijzen dat hij gedurende de eerste twee decennia van zijn bestaan terug kon grijpen op de diensten van drie energieke en capabele leiders, respectievelijk Alex Verstegen, Willem Meijer en vooral Andries Michels.

Zonder hun arbeidskracht en inzet was de impact van de bond waarschijnlijk minder groot geweest. Als oud-militairen vielen zij niet langer onder de krijgstuicht en derhalve beschikten zij over meer handelingsvrijheid dan de leden van het hoofdbestuur, waardoor zij eenvoudiger misstanden aan de kaak konden stellen. Bovendien kenden zij

de marine van binnenuit, waren zij in staat het standpunt van de matrozen helder onder woorden te brengen en beschikten zij over een netwerk binnen de arbeidersbeweging, waarvan zij geregeld handig gebruikmaakten.

In de periode voorafgaand aan de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) combineerde de Matrozenbond een *confronterende* stijl van optreden met een meer *constructieve* houding, al naar gelang de doelgroep en het te bereiken doel. De confronterende stijl was allereerst bedoeld om de matrozen binnen de marine te mobiliseren en hun actiebereidheid te verhogen. *Het Anker* speelde hierbij een belangrijke rol; het fungeerde als de 'sprektrumpet' naar binnen en naar buiten. Op basis van de hem ter beschikking gestelde informatie schreef de redacteur wekelijks in *Het Anker* over de misstanden bij de zeestrijdkrachten. Lezers werd zo duidelijk gemaakt hoe slecht het met Janmaat was gesteld. Dat was ook de inzet bij de actie tegen de 'kinderwerving' (1903-1905)⁴ en de verscherpte passagiersregeling (1910-1912)⁵. Bleef het bij de eerste actie bij grote woorden, met de oproep tot passief verzet, waarbij deelname aan door de KM georganiseerde sportwedstrijden werd geweigerd, ging de bond in 1911 duidelijk een stap verder door bevelen van hogerhand te negeren. Deze protestacties wekten niet alleen ergernis bij de autoriteiten, zij schaadden eveneens het imago van de KM als geheel. Zowel met hun kritische artikelen en publieksacties voerden de schepelingen druk uit op de autoriteiten, tegelijkertijd deden zij een moreel appel op de samenleving, in de hoop dat deze in beweging zou komen en voor verandering zou gaan pleiten. De acties waren een middel om de marineleiding (indirect) tot hervormingen te dwingen. Zowel *Het Anker* als losse brochures vonden hun weg naar de pers en waren voor Kamerleden nogal eens aanleiding de minister te ondervragen. Overigens was *Het Anker* meer dan een protestblaadje waarin matrozen in scherpe bewoordingen hun onvrede over allerlei zaken uitten. Het blad bevatte ook wekelijks artikelen die moesten bijdragen aan de 'verheffing' van de marinematroos. De lezers werden eveneens zorgvuldig

Een matroos krijgt zijn soldij uitbetaald aan boord van het pantserdekschip Hr.Ms. Gelderland, omstreeks 1907. De meeste matrozen verdienden in die tijd ongeveer één gulden per dag (collectie Marinemuseum)

geïnformeerd over wat de pers zoal schreef over de schepelingen en hoe het parlement over hen sprak. In die zin had *Het Anker* duidelijk een opvoedkundige rol.

Confrontaties vonden in het bijzonder plaats tijdens het ministerschap van schout-bij-nacht A.G. Ellis (1903-1905). In die periode werden verschillende hoofdbestuursleden uit dienst ontslagen, moest de Matrozenbond breken met *Het Anker* en werd de bond zijn rechtspersoonlijkheid ontnomen. Na het zogeheten 'Ellis-tijdperk' hanteerde de Matrozenbond ten opzichte van de marineleiding een overwegend constructieve opstelling. Het besef drong door dat een meer coöperatieve houding tot meer resultaten zou leiden. Die kentering was zonder meer te danken aan de persoon van administrateur Andries Michels. Wanneer de Matrozenbond zijn eisen kenbaar wilde maken aan de minister of Tweede Kamer, was hij net als voorheen aangewezen op het verzenden van verzoekschriften. Waar een groot deel van de artikelen in *Het Anker* niet vrij was van overdrijving of soms holle retoriek, waren de verzoekschriften veelal gebaseerd op grondig onderzoek. Het hoofdbestuur wilde zijn eisen kracht bij zetten door zijn standpunten kwalitatief én kwantitatief te onderbouwen. Het valt op dat de leidslieden goed op de hoogte waren van hetgeen door enkele vooruitstrevende zeeofficieren in de militaire publicistiek te berde werd gebracht. Deze werden als autoriteiten opgevoerd. Daarnaast maakte de bond met enige regelmaat gebruik van vragenlijsten. Zo peilde hij de opinie van de leden, onder meer inzake de hoogte van de soldijen en de komst van een vlootpredikant. Met het aantreden van een vlootpredikant in 1910 ging weliswaar een langgekoesterde wens van de christelijke partijen in de Tweede Kamer in vervulling, maar het gros van de schepelingen

zat niet op zijn komst te verwachten. Zij kwalificeerden zijn komst als paternalisme; liever zagen zij dat regering en marineleiding andere prioriteiten stelden. Zeker de rapporten over de traktementsregeling getuigden van uitvoerig onderzoek. Door vragenlijsten uit te zetten onder de eigen leden, trachtte de leiding van de bond het verwijt te voorkomen, dat zij niet wist wat er werkelijk binnen de marine leefde en dat zij slechts de stem van een radicale minderheid vertolkte. De onderzoeken die aan de verzoekschriften ten grondslag lagen moesten illustreren dat deze op feiten waren gebaseerd en dat de bond in staat was zich constructief op te stellen. Anders gezegd: het pleidooi voor hervormingen was heel redelijk en door concrete voorstellen te doen presenteerde de bond zich als een serieuze gesprekspartner.

Een eigen sociale agenda

Gedurende zijn vooroorlogse bestaan kreeg de bond geregeld het verwijt aan politiek te doen. Nu was dit in zekere zin onvermijdelijk. De staat fungeerde immers als werkgever, terwijl regering en parlement uiteindelijk beslisten over zaken als arbeidsvoorwaarden en militaire wetgeving. Wanneer de bond daarin veranderingen wenste, was zij dus rechtstreeks afhankelijk van de politiek. Wat dat betreft verkeerden militairen evenals ambtenaren in een positie die zich moeilijk liet vergelijken met andere werknemers. Desalniettemin voerde de Matrozenbond in wezen geen politieke, maar een sociaal-culturele strijd. Een pleidooi voor materiële en immateriële hervormingen, zoals loonsverhoging, invoering van een weduwe- en wezenpensioen, erkenning van het verenigingsrecht, meer inspraak in het militaire straf- en tuchtproces en de invoering van algemeen kiesrecht, kan moeilijk antirevolutionair, liberaal of socialistisch worden genoemd. De meeste schepelingen was het om het even wie hun grieven en wensen behartigde, als die inzet maar tot concrete hervormingen leidde. Om die reden werd samengewerkt met *elke* vereniging die de belangen van de schepeling ook maar enigszins wenste te behartigen. Aanvankelijk was het vooral de antirevolutionair A.P. Staalman, die in de Tweede Kamer voor hen in de bres sprong, en later de sociaaldemocraat F.W.N. Hugenholtz. Wie echter de onderliggende drijfveren in kaart brengt, ontdekt dat Janmaat zijn eigen sociale agenda hanteerde, waarbij lotsverbetering, erkenning, waardering en democratisering als sleutelbegrippen fungeerden. IN tegenstelling tot de SDAP stond bij de Matrozenbond het bestaansrecht van de marine als zodanig niet ter discussie.

Ondanks alle vooruitgang die in het laatste kwart van de negentiende eeuw gerealiseerd was, behield de matroos in de publieke beeldvorming intussen nog altijd het aloude imago van een onmondig, onbezonnen, rechteloos, ruw, zedeloos en drankzuchtig wezen. Met haar wijze van optreden leek zowel de marineleiding als een groot deel van de Tweede Kamer deze zienswijze eveneens te zijn toegedaan. Zelfs billijk geformuleerde verzoekschriften werden eenvoudig terzijde geschoven. Inbreng van onderaf werd duidelijk niet gewaardeerd, of het nu ging om goed onderbouwde adviezen ten behoeve van de traktementsregeling, medezeggenschap bij tuchtzaken

of de invoering van algemeen kiesrecht. Verder was het tekenend dat in 1912 de manschappen niet vertegenwoordigd waren in soldijcommissie, die door H. Colijn, de interim-minister van Marine, was ingesteld. Daarnaast hadden ethische maatregelen, zoals het verbod op het nachtelijk passagieren en de komst van een vlootpredikant, ontegenzeggelijk iets weg van bevoogding. Het was begrijpelijk dat de publieke beeldvorming én behandeling door de marineleiding botsten met het zelfbeeld dat de schepelingen zich hadden aangemeten, en dat zij zich daartegen verzetten. De bestaande beeldvorming omtrent de matrozenstand kon daarom wel wat positieve inbreng gebruiken, vandaar dat 'verheffing' van de matroos binnen de Matrozenbond een belangrijke plaats innam. Het moest voor vriend en vijand duidelijk zijn dat de Jannen eerlijke en respectabele mensen waren, aan wie de samenleving zowel wapens als maatschappelijke rechten kon toevertrouwen.

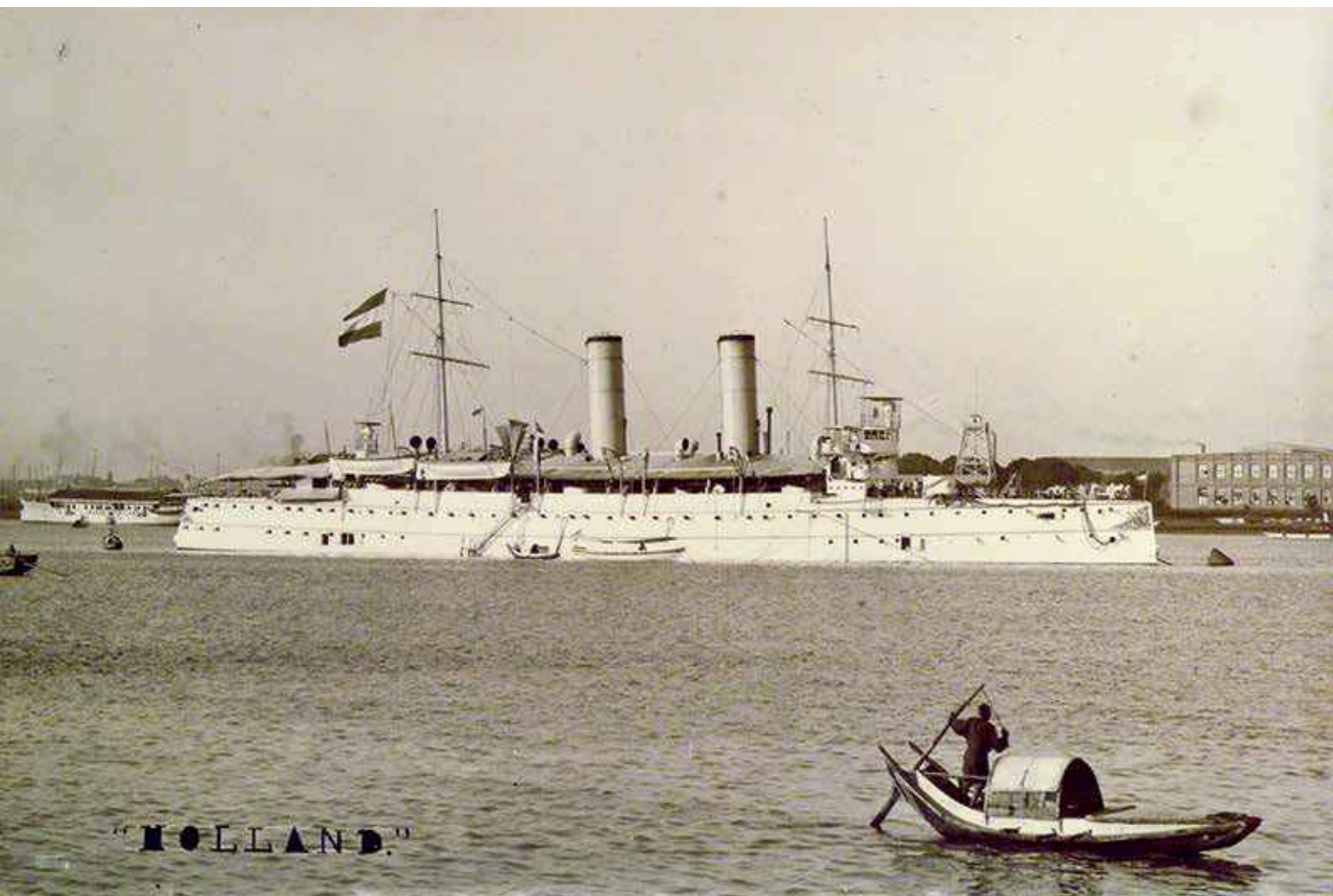
Ten diepste ging het de matrozen om drie nauwverwante zaken. Allereerst wilde de marinematroos erkenning

voor wie hij was en wat hij deed. In de militaire rangorde was hij weliswaar de ondergeschikte van de officier en onderofficier, maar zijn identiteit omvatte meer dan dat. In het maatschappelijke leven was hij behalve militair ook echtgenoot, vader en staatsburger, oftewel: mens. Met die facetten behoorde de marineleiding rekening te

houden door deze te vertalen in goede arbeidsvoorwaarden en humane militaire wet- en regelgeving. De strijd voor lotsverbetering was vooral bedoeld om een menswaardig bestaan te verwezenlijken, of dat nu een acceptabel inko-

men betrof of een meer democratische invulling van het militair recht. In de tweede plaats ging het de matroos om waardering en respect. Zoals gezegd omvatte de identiteit van de matroos veel meer dan het militair-zijn. Dat schiep van de zijde van de schepelingen verplichtingen, maar ook rechten die de autoriteiten zouden moeten waarmaken. Zo moest de staat zorgdragen dat een matroos als echtgenoot en vader over voldoende financiële middelen beschikte om een gezin te onderhouden. Dat bleek de belangrijkste legitimatie voor meer inkomen. Bijkomend voordeel, zo luidde de argumentatie, was dat schepe-

'Het moest voor vriend en vijand duidelijk zijn dat de Jannen eerlijke en respectabele mensen waren, aan wie de samenleving zowel wapens als maatschappelijke rechten kon toevertrouwen'

Het pantserdekschip Hr.Ms. Holland, begin twintigste eeuw (collectie Marinemuseum)

lingen eerder zouden huwen en waarschijnlijk langer in dienst zouden blijven, waarvan de marine op haar beurt weer profiteerde. Waardering en respect hadden ook te maken met de wijze waarop officieren hun ondergeschikten aanspraken en bejegenden. Ten slotte streefde de marinematroos omstreeks 1900 naar ontvoogding en meer inspraak. Hij was niet langer een onmondig kind, dat zich in alles – ook buiten diensttijd – door zijn meerdere de les liet lezen. Integendeel, hij had eigen gevoelens en gedachten en was in staat deze zelfstandig onder woorden te brengen. Die werkelijkheid moest de marineleiding in zijn ogen dan ook verdisconteren in haar beleid en zij behoorde de schepeling dienovereenkomstig te behandelen, wat betreft zijn inkomen, rechtspositie en politieke rechten.

Conclusie

Het optreden van het scheepsvolk aan het begin van de twintigste eeuw was uiteindelijk geen uitvloeisel van sociaaldemocratische infiltratie, zoals veel tijdgenoten beweerden, maar veeleer de vrucht van een in de laatste kwart van de negentiende eeuw ingezet emancipatieproces, dat weer een reactie was op maatschappelijke ontwikkelingen en de metamorfose van de marine. Het was in de onderzochte periode geen geheim dat de leidslieden van de bond contacten onderhielden met de SDAP. De bronnen bieden evenwel weinig houvast dat de SDAP daadwerkelijk diep in de marine was doorgedrongen. Zonder te willen ontkennen dat er onder het lagere marinepersoneel een zekere, maar moeilijk meetbare sympathie bestond voor de SDAP, toont onderzoek aan dat Nederland in de jaren 1890-1914 geenszins een louter socialistisch georiënteerde, revolutionaire vloot heeft gekend. De 'roode' vloot was een begrip dat eerst en vooral in de politieke arena werd gebezigd. Het was een metafoor die duiding gaf aan bepaalde problemen bij de marine, bedoeld om de Matrozenbond en de SDAP te kunnen bestrijden. Onder de manschappen leefden tal van grieven, er was sprake van openlijke ontevredenheid en er bestonden geregeld spanningen tussen meerderen en minderen. Toch was deze onvrede noch de daaruit voortvloeiende confrontatie in debatten, publieke uitingen en acties nimmer politiek-ideologisch geïnspireerd. De schepelingen voerden eenvoudigweg een strijd voor emancipatie en lotsverbetering, waarbij voor hen niet zozeer het bestaansrecht als wel de bestaanswijze van de marine onder vuur lag.

De bestaande onvrede over de arbeidsvoorwaarden werd gevoed door de conservatieve en bij tijden autoritaire houding van de marineleiding. De daaropvolgende spanningen waren grotendeels het gevolg van twee tegengestelde 'wereldbeelden'. Waar de marineleiding vaak een paternalistische houding aannam, streed de Matrozenbond ten diepste voor een menswaardige behandeling, inspraak en meer egalitaire verhoudingen. Hoewel de bond en de autoriteiten deels dezelfde misstanden constateerden, oordeelden zij verschillend over de oorzaken die aan de betreffende problemen ten grondslag lagen, waardoor zij uiteenlopende oplossingen formuleerden. Daarbij nam de marineleiding doorgaans een afwachtende houding aan. Feitelijk spraken zij langs elkaar heen

en dat schiep weer een voedingsbodem voor meer onrust én meer angst. In dit klimaat kon het idee van een 'rode vloot' bijzonder goed gedijen.

De acties en publicaties van de bonden versterkten bij de marineleiding de reeds bestaande angst voor en het wantrouwen jegens het eigen marinepersoneel. Tijdgenoten stelden de zaak daardoor ten onrechte voor als een keuze tussen rood (de sociaaldemocratie) of oranje (de monarchie), zeker nadat schepelingen in 1912 versnaperingen in ontvangst weigerden te nemen die het kader op verschillende schepen ter gelegenheid van de verjaardagen van de leden van het Koninklijke Huis ter beschikking stelde. Voor de meeste schepelingen was dat echter geen relevante vraag. Zij voerden geen politieke strijd ten behoeve van de SDAP, en evenmin streden zij tegen de monarchie, het Oranjestad of het gezag. Zij hadden daarentegen hun eigen sociaal-culturele agenda. In die zin was de Nederlandse marinematroos in de periode voorafgaand aan de Eerste Wereldoorlog rood noch oranje. Met hun activiteiten legden zij evenwel de basis voor het vakbondswezen binnen de Nederlandse krijgsmacht, zoals wij dat tot op de dag van vandaag kennen.

Dr. B.J.T. (Johan) van de Worp was promovendus aan de Universiteit Leiden en daarna als wetenschappelijk onderzoeker verbonden aan het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). Momenteel is hij werkzaam bij UNL. Dit artikel is een samenvatting van het proefschrift waarop hij op 2 maart 2022 promoveerde. Bij Uitgeverij

Van Wijnen verscheen de handelseditie onder de titel *Rood noch oranje. De sociale strijd van de Nederlandse marinematroos, 1870-1914* (Franecker 2022).

Noten

- 1 Een zee-officier, 'Opleidingen bij de marine', *Algemeen Handelsblad* 5 januari 1904.
- 2 Ingezonden brief van C., *Het Vaderland* 22 juni 1903.
- 3 Over de mislukte revolutieopgave en duiding ervan, zie H.J. Schaffer, *November 1918. Journaal van een revolutie die niet doorging* (Amsterdam 1968); B. van Dongen, *Revolutie of integratie. De Sociaal Democratische Arbeiders Partij in Nederland (SDAP) tijdens de Eerste Wereldoorlog* (Amsterdam 1992); I. Kuypers, *In de schaduw van de grote oorlog. De Nederlandse arbeidersbeweging en de overheid, 1914-1920* (Amsterdam 2002). Over de 'roode week' in relatie tot de KM schreven J.L. Swarte, *Spreekpunt 1971, Spreekpunt 1971. 25 jaar VBZ en wat daaraan vooraf ging* (z.p. 1971), 41-43; L.A.M. Goossens, 'De Koninklijke Marine en de rode week', *Marineblad* 83 (1973) 387-402; H. Smit, *Den Helder, november 1918. Schets van de situatie, de verhoudingen en de gebeurtenissen voor en tijdens de zogenaamde revolutieweek* (Scriptie MO Geschiedenis, z.p. [1981]); Ph.M. Bosscher, *De Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog I* (Franecker 1984), 19-25; H. Peer, *Daar komen de Jantjes. Uit de geschiedenis van de Matrozenbond (1897-1933)* (Amsterdam 1997), 52-64; R. Blom en T. Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland. Linkse soldaten, matrozen en hun organisaties tijdens de mobilisatie van '14-'18* (Soesterberg 2004), 684-701.
- 4 Zie B.J.T. van de Worp, 'There's something rotten in the navy. Het verzet tegen de "kinderwerving" bij de Koninklijke Marine omstreeks 1900', *Marineblad* 129-6 (2019) 30-35.
- 5 Zie B.J.T. van de Worp, 'Een stempel van zedelijke minderwaardigheid. Omgang met venerische ziekten bij de Koninklijke Marine omstreeks 1900', *Marineblad* 130-4 (2020) 28-33.

De verandering zijn

‘Wat moeten de bemanningsleden toch veel hebben moeten accepteren om telkens weer zo’n jonge hond zijn (ervarings)moment te geven’

Berend van de Kraats is oud-onderzeebootcommandant en initiatiefnemer van BOOST. Met de maatschappelijk geïntegreerde doetank OceansX werkt hij nu aan een nieuwe manier van organiseren. Hierin staat het menselijk potentieel centraal en wordt het volledig ingezet om te werken aan wat ons dierbaar is.

‘Wie is er nou gek?’ Het was op Curaçao, waar ik voor drie jaar werd geplaatst als gezagvoerder van het patrouilleschip Jaguar, dat de kracht van deze vraag mij heel duidelijk werd.

Ik kende mijn vrouw inmiddels zes jaar. Zij is tandarts bij de Koninklijke Marine. We hadden elkaar leren kennen op het Koninklijk Instituut voor de Marine. We verloren elkaar vervolgens uit het oog en uiteindelijk tijdens een reguliere tandarts controle sloeg de vlam over. De eerste zes jaar van onze relatie zagen we elkaar in totaal zes maanden. Maar als we elkaar zagen tijdens de lange havenbezoeken in exotische havens, mooie unieke vakanties of een periode van relatieve (werk)rust, was het feest. Toen mijn vrouw gevraagd werd om de militaire tandartsenpost op Curaçao te vervullen voelde dat goed. De persoonlijke planning zocht een passende plaatsing voor mij. We trouwden en reisden voor drie jaar die kant op met zijn tweeën.

Ik kwam daar als uitgevaren navigatie officier. Inmiddels kon ik oceanen oversteken, onderwater navigeren met behulp van bodem contouren, een divisie draaien onderwater tijdens reguliere omstandigheden en zelfs *harpoons* afschieten. Ik had ook allerlei extra cursussen gevolgd om over de juiste papieren te beschikken, zodat ik wetmatig eindverantwoordelijke kon zijn op de civiel gecertificeerde Jaguar. Aan boord zat een 15-koppige Antilliaanse bemanning. Alleen de hoofdwerktuigkundige was ook militair. Het grootste deel van de bemanning zat vanaf de doop aan boord en had alle gezagvoerders, inmiddels een stuk of 6, al meegemaakt. Daarnaast waren zij als lokale vissers gerekruteerd en kenden ze de wateren en de dynamiek maar al te goed. Maar ook waren ze onderdeel van verschillende families op het eiland en de daarbij horende (complexe) verbanden.

Zeker in het begin (maar waarschijnlijk gedurende de gehele periode) had ik daar veel te weinig oog voor. Ik was bezig mijzelf te bewijzen aan mijzelf en aan mijn omgeving. Veelvuldig heb ik blind achter laagvliegende flamingo’s aangezetten die ook de verdachte 25 knopen deden op de radar. Wat moeten de bemanningsleden toch veel hebben moeten accepteren om telkens weer zo’n jonge hond zijn (ervarings)moment te geven. Ook herinner ik me de discussies die ik moest voeren om de vaar- en 1-uur notice -dagen te beargumenteren. Deze dagen werden opgelegd door politieke afspraken en hadden weinig te maken met een beter operationeel product. Als jonge gezagvoerder werd je geacht om de politieke afspraak waar te maken.

In deze periode begon de ‘wie is hier nou gek?’ vraag bij mij in te dalen. Het internaliseren van deze vraag zorgde ervoor dat ik gesprekken onbevooroordeeld(er) in ging. Het zorgde ervoor dat ik bewust de tijd nam om meerdere perspectieven écht binnen te laten komen. Het voorkwam dat ik ging streven naar mijn gelijk. Het zorgde voor een meer bescheiden opstelling, waardoor juist altijd ook een mogelijkheid ontstond om, zonder de relatie op spanning te brengen, acties door te zetten óf af te kappen.

Later, vanaf 2015, als commandant van verschillende onderzeeboten ben ik mezelf deze vraag blijven stellen. Ik ben van mening dat deze vraag ‘de militair’ professioneel maakt. Het zorgt ervoor dat hij/zij in elke situatie de juiste ‘compos mentis’ behoudt om optimaal te handelen. Niet alleen de militair wordt met deze vraag geholpen. Laten we, als maatschappij, elkaar deze vraag veelvuldig blijven stellen.

Blijf in contact!

- **Bekijk www.Oceansx.nl – Oplossen vanuit beweging**
- **berend@oceansx.nl voor reacties en tips**
- **Volg ons op [@oceansx.nl](https://www.instagram.com/oceansx.nl) en [/company/oceans/](https://www.linkedin.com/company/oceans/)**

**VETERANEN
INGEZET
IN DIENST
VAN DE VREDE**

De Nederlandse Veteranendag 2022

De Nederlandse Veteranendag vindt dit jaar plaats op zaterdag 25 juni op het Malieveld in Den Haag. U als veteraan kunt de Veteranendag bezoeken, alleen of met uw thuisfront. Ook kunt u meelopen in het defilé, plaatsnemen op de tribune of meerijden met een historisch voertuig. U dient zich hiervoor tijdig aan te melden in mijn.veteraneninstituut.nl.

U dient zich vóór woensdag 1 mei 2022 aan te melden. Iedereen die zich aanmeldt krijgt alle bijbehorende stukken thuisgestuurd. Met uitzondering van de maaltijdkaarten. Deze worden uitgereikt op het Malieveld aan de deelnemers aan het defilé (lopend of meerrijdend).

Lukt het niet om uw aanmelding digitaal te versturen of heeft u uiterlijk twee weken vóór het evenement nog niets ontvangen? Neem dan contact met het Veteraneninstituut op! Bel naar 088-3340050.

De gezamenlijke officierenverenigingen KVMO, KVEO en NOV zullen op die dag weer deelnemen met een detachement aan het defilé door de stad als eerbetoon aan zijn majesteit koning Willem-Alexander, die het defilé zal afnemen. Om genoeg officieren bij elkaar te krijgen (minimaal 12 officieren) is het belangrijk dat u zich voor het detachement aanmeldt bij mijn.veteraneninstituut.nl; procedure spreekt voor zich.

KENNISGEVING

Gedenkboek promotie 1972

Op 16 augustus van dit jaar zal het vijftig jaar geleden zijn dat de promotie 1972 aantrad op het KIM. Dit zal natuurlijk op de gebruikelijke manier worden gevierd met aanwezigheid bij de installatie van promotie 2022, maar daarnaast wordt ook een gedenkboek uitgebracht.

Dit boek is samengesteld met bijdragen van diverse jaargenoten, waarin zij aangeven hoe zij tot de keuze voor de Koninklijke Marine zijn gekomen, hoe hun tijd op het KIM was en vooral ook wat er daarna gebeurde. Een deel van de jaargenoten ging al op het KIM weg, een deel heeft de loopbaan bij de Koninklijke Marine voortijdig afgebroken en een groot deel heeft natuurlijk zijn loopbaan voltooid en is in sommige gevallen daarna nog iets gaan doen. Het is leuk om te lezen hoe mensen, na hun tijd op het KIM, gedurende vijftig jaren hebben geleefd en wat zij hebben meegemaakt, ook buiten de Koninklijke Marine.

Het boek is daarmee een weergave van een aantal persoonlijke geschiedenissen, maar ook van de wijze waarop een relatief selecte groep de afgelopen vijftig jaar heeft ervaren. Wij kunnen ons voorstellen dat er naast de mensen uit ons 'jaar' ook diversen zijn die graag een dergelijk boek in handen zouden willen krijgen. Daartoe bieden wij (zonder winst oogmerk) de mogelijkheid om een dergelijk boek aan te schaffen. Indien u geïnteresseerd bent, dan kunt u dat als volgt kenbaar maken:

Neem vóór 1 april 2022 contact op met de redactie via jaarboekkim1972@gmail.com en geef aan hoeveel boeken u waar bezorgd wilt hebben. Kosten komen neer op ca. €40,- per exemplaar excl. verzendkosten. De definitieve prijs van het boek wordt bepaald als duidelijk is hoe groot de oplage wordt.

In Memoriam

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

SBN b.d. **J.D. Backer** († 1 februari 2022)
SBN b.d. **R. den Boeft** († 19 februari 2022)
Mw. **J. Bosveld-Achterhof** († 3 maart 2022)
KLTZ b.d. **K. Brijder** († 1 februari 2022)

LTZA2OC b.d. **J. Krop** († 18 januari 2022)
KLTZSD b.d. **H. Willems** († 22 februari 2022)
KLTZ b.d. **M.P. Treffers**

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe

Activiteiten voorjaar 2022

AFDELING NOORD

Postactieven borrels

Datum: 5 april
3 mei
Locatie: Marineclub, Den Helder
Aanvang: 17:00 uur
Info: www.kvmo.nl

AFDELING MIDDEN

Nog geen activiteiten aangekondigd

AFDELING ZUID

Datum: 30 maart
27 april
Locatie: Faradayweg 1, Vlissingen
Aanvang: 11:00 uur
Info: www.kvmo.nl

Ter overname

Marine-uniformen LTZE1: lange jas, avondbaadje, tropenbaadje, regenjas. Uit omstreeks 1980. Meer info via J.H. van Dam, hvandam@hetnet.nl.

Rectificatie

In Marineblad 1 van februari 2022 is per ongeluk het jaartal 2021 op de cover afgedrukt. Jaargang 132 is juist. In hetzelfde nummer staat in het bijschrift van de afbeelding op p.29 foutieve informatie: 150cm dient 15cm te zijn.

ALGEMENE VERGADERING KVMO 2022

De Algemene Vergadering van de KVMO vindt dit jaar plaats op donderdag 16 juni in Amsterdam. Nadere informatie volgt maar noteer deze datum alvast in uw agenda!

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

Ereleden:

KOLMARNIS b.d. A.H.P. Knoppen
KTZ b.d. L.J.M. Smit
KTZA b.d. drs. T.G.D. Steenbeek
KLTZ b.d. mr. O.W. Borgeld
KTZ b.d. ing. M.E.M. de Natris

Hoofdbestuur:

Voorzitter:
KLTZ R.O.P. Pulles EMSD
Vice-voorzitter:
KTZ ing. W.P. Groeneveld EMSD
Secretaris:
LTZ2OC (LD) H.M. Krul
Penningmeester:
KLTZ (LD) b.d. H.M.J. van de Burgt
Namens Afdeling Noord
KLTZ (LD) J.L. ten Berg
Namens Afdeling Midden
LTZ1 drs. M.M.H. Heijligers

Namens Afdeling Zuid

Vacature
Namens Afdeling Caribisch gebied
LTZ2 (LD) M.E.A. Römer
Namens Werkgroep Postactieven
KLTZ b.d. M.A. Eland
Namens Werkgroep Elders Actieven
LTZ1 (LD) KMR M. Venema
Namens Werkgroep Jongeren
LTZ2 (LD) K.W. Lelieveld
Namens de Werkgroep Gender
KLTZ b.d. M.A.W. Riems

Afdelingsbesturen:

Noord:
KLTZ (LD) J.L. ten Berg
KLTZ b.d. P.J. van Maurik
KLTZ b.d. B. Fritzsche
LTZ1 (LD) P.Y. Handgraaf-Blok

Midden:

LTZ1 drs. M.M.H. Heijligers
KTZ (TD) ir. J.J. Bleijs
KLTZ b.d. J. de Jonge
KTZ b.d. H. van Eijsden

Zuid:

maj KL b.d. P. van der Laan
KLTZ (SD) b.d. A.J. Zwiers
KLTZA b.d. P.A. Brons
(postactieven)

Caribisch Gebied:

LTZ2 (LD) M.E.A. Römer

KVMO-leerstoel

Universiteit Leiden:
Prof. dr. T.B.F.M. Brinkel

Nuldelijnsondersteuner (NOS) KVMO

KLTZ b.d. Theo Zelis
nos.kvmo.tz@gmail.com
06-41464319

Adres secretariaat:

Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
T : 070-3839504
F : 070-3835911
E : info@kvmo.nl
W : www.kvmo.nl

Onderlinge Bijstand

De KVMO heeft een samenwerkingsverband met Onderlinge Bijstand (www.underlingebijstand.nl). Voor nadere informatie of het verkrijgen van aanvraagformulieren kunt u contact opnemen met het secretariaat van de KVMO.

